

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmā līmeņa profesionālā izglītības programma
Pirmskolas izglītības skolotājs

LUDMILA PUĻJANOVA

3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana rotaļā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs:

Lektore
Akadēmiskais amats

Mg.paed.
Zinātniskais
akadēmiskais/ grāds

Ieva Margeviča-
Grinberga
Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA 2018

Anotācija

Darba nosaukums: 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana rotaļā

Darba autore: Ludmila Puļjanova

Darba zinātniskais vadītājs: Mg. paed. Ieva Margeviča – Grinberga

Darba mērķis: izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšanu rotaļā

Darba apjoms: 53 lpp., 3 tabulas, 16 attēli, 7 pielikumi, izmantoti 53 literatūras avoti.

Pētījums sastāv no divām daļām- teorētiskās un praktiskās. Teorētiska nodaļa ietver sevī pedagoģiski-psiholoģiskās literatūras analizēšanu par doto tēmu. Pētījuma teorētiskā daļā balstās uz D. Dzinteres, I. Stangaines, G. Svences, Ž. Piažē u.c. atziņām.

Pētījuma praktiskajā daļā veikts pētījums kā rotaļa veicina 3 - 4 gadīgu bērnu iztēles attīstību. Pamatojoties uz pedagoģiskā eksperimenta rezultātiem, secināts, ka rotaļa veicina 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstību.

Atslēgas vārdi: iztēle, rotaļa, 3 – 4 gadīgie bērni, iztēles attīstības veicināšana

Annotation

Title of the thesis: Promoting the Development of Imagination in 3-4-Year-Old Children through Play

Author of the thesis: Ludmila Puljanova

Thesis supervisor: Mg. paed. Ieva Margeviča-Grinberga

The aim of the graduation thesis: to study the development of 3 – 4 –Year-Old Children imagination in the Play

Scope of the thesis: 53 pages, 3 tables, 16 images, 7 appendices, 53 sources of literature.

The thesis consists of two parts, a theoretical and a practical one. The theoretical part includes an analysis of pedagogical and psychological literature on the development of imagination in children. The thesis's theoretical part is based on works by D. Dzintere, I. Stangaine, G. Svence, J. Piaget and other authors.

The practical part describes a study of how play promotes the development of imagination in 3-4-year-old children. As a result of the pedagogical experiment, it is concluded that play promotes the development of imagination in 3-4-year-old children.

Keywords: imagination, play, 3-4-year old children, promoting imagination development

Saturs

Ievads.....	5
1. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstība	7
1.1. Iztēles jēdziena raksturojums	7
1.2. 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums	11
2. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana.....	16
2.1. Rotaļas raksturojums, veidi un nozīme bērna attīstībā	16
2.2. Rotaļa – iztēles attīstības sekmētāja 3 – 4 gadu veciem bērniem	20
3. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšanas iespējas rotaļā	26
3.1. Pētījuma organizācija un metožu raksturojums	26
3.2. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	27
3.3. Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze	28
Secinājumi	39
Priekšlikumi.....	40
Literatūras un avotu saraksts	41
Pielikumi.....	43

Ievads

Bērna dzīvē pasaules apzināšana ienāk pakāpeniski. Sākumā bērns iepazīst to, kas viņam ir apkārt – mājās un bērnudārzā. Ar laiku bagātinās bērna dzīves pieredze. Pieredzes bagātināšanā ļoti nozīmīgi ir ikdienas iespaide, sazinoties ar cilvēkiem, bērna pasaules uztveri ietekmē informācija, ko bērns gūst no radio, televīzijas un interneta. Pirmsskolas vecuma bērnam nav raksturīga pasīva vērošana, viņš tiecas pēc aktīvas saskarsmes un mijiedarbības ar apkārtējo vidi.

Apmierināt bērna zinātkāri, aizraut bērnu ar aktīvu pasaules iepazīšanu, palīdzēt viņam apgūt veidus, kā izprast priekšmetu un parādību mijiedarbību, vislabāk ļauj rotaļa. Tā ir pirmsskolas vecuma bērna dzīves neatņemama sastāvdaļa. Rotaļa ir efektīvs pirmsskolas vecuma bērna personības un gribasspēka veidošanas līdzeklis. Rotaļā realizējas aktīva attieksme pret apkārtējo vidi, formējas indivīda pasaules uztvere (Gaiser, 2010).

„Rotaļa bērnam ir kā pavadonis, tā bērnam rada prieku, enerģiju, kā arī veicina bērna attīstību. Ar rotaļas un spēles palīdzību bērnam tiek dota iespēja izpausties, uzlādēt, atklāt pozitīvās un negatīvās īpašības, gūt prieku un veicināt iztēli, atmiņu un pašrealizāciju, kā arī paust savas emocijas. Rotaļas veicina tikumisko, ētisko un gribas īpašību veidošanos” (Sīle, Volkova, 2011, 14).

Rotaļas attīstošā nozīme ir dažāda. Rotaļā bērns iepazīst apkārtējo pasauli, attīstās viņa domāšana, jūtas, griba, veidojas viņa attiecības ar vienaudžiem, notiek pašvērtējuma un pašapziņas veidošanās.

Kā atzīme psihologe G. Svence (1999, 68 – 69) „bērns pasauli apgūst eksperimentējot, pārbaudot dažādu priekšmetu un parādību lietojumu. 3 gadu vecumā bērns sāk fantazēt un variēt, modelēt. Iztēle ir nozīmīgs psihiskais process agrīnās bērnības periodā, līdz skolas vecumam tā kļūst par vislabāk attīstīto izziņas procesu psihē.”

„Mūsdienu civilizācijā bērnam draud gara šķelšanās vai arī vienpusīga, neveselīga tā attīstība” (Helminga, 2006, 70). Pastiprināta tehnikas ienākšana (televīzija, planšetdators, tālrunis) mūsu praktiski visu sabiedrības slāņu ikdienā rada bērniem vairāk kaitējuma nekā labuma. Viņu darbība jau no mazotnes tiek organizēta ar tehnisku līdzekļu palīdzību, nevis veidojot individuālas personiskās vajadzības un izstrādājot līdzekļus un paņēmienus to apmierināšanai. Bērni neiemācās fantazēt, neattīsta savu iztēli, kā rezultātā neveidojas radošas personības iezīmes.

Rotaļai ir priekšrocība citu bērnam svarīgu darbību starpā un ir īpaši nozīmīga vieta pedagoģiskajā procesā, jo sniedz bērniem iespēju attīstīt aktivitāti un patstāvību iztēli, attēlot

savus priekšstatus par apkārtējo pasauli. Rotaļājoties bērns iegūst labāk saprast un apgūt cilvēku darbības un attiecību jēgu, mudina rīcībspēju un lemt spēju dotajos apstākļos.

Analizējot visu augstāk minēto, autore izvēlējās tēmu: „3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana rotaļā”.

Pateicoties bērna iztēlei, ir iespējams prātā izveidot priekšmetu un situāciju tēlus, kurus bērns nav redzējis un piedzīvojis reālajā dzīvē. Iztēle ir cieši saistīta ar domāšanas un atmiņas attīstību, kā arī ar emocionāliem pārdzīvojumiem un nopietni ietekmē bērnu apkārtējās pasaules iepazīšanu. Jo, ne visus priekšmetus un parādības ir iespējams tieši iepazīt.

Spēja savā iztēlē radīt jaunus priekšstatus, kā likums, pozitīvi ietekme bērna attīstību, darbību un aizrautību.

Pētījuma objekts – 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstība rotaļā.

Pētījuma priekšmets – 3 – 4 gadīgu bērna iztēles attīstība.

Mērķis – izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšanu rotaļā pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma hipotēze – 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstība rotaļā būs efektīva, ja tiek nodrošināta:

- ✓ Sistemātiskā un mērķtiecīga rotaļu izmantošana speciāli organizētās nodarbībās.
- ✓ Speciāli atlasītu rotaļu lietošana ārpusnodarbību laikā.
- ✓ Mērķtiecīga rotaļu strukturēšana, plānojot rotaļas un ņemot vērā individuālās pieejas principu.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt psihologu un pedagogu pētījumus par bērnu iztēles attīstību rotaļas darbību pirmsskolas vecumā.
2. Noteikt pedagoģiskos nosacījumus bērna iztēles veicināšanai.
3. Veikt empīrisku pētījumu un pārbaudīt rotaļu efektivitāti 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšanā.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā metode – literatūras analīze.
2. Empīriskās metodes – pedagoģiskā novērošana, aptaujas metode - anketēšana.

Pētījuma bāze – Rīgas „X” pirmsskolas izglītības iestāde, pētījumā piedalījās: 14 bērni, 10 vecāki.

1. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstība

1.1. Iztēles jēdziena raksturojums

Pirmsskolas vecums, bērnība, pirmie mācību gadi dārziņā, kad par vadošo bērna darbību kļūst rotaļa, ir raksturīga ar iztēles procesu attīstību.

„Parasti ikdienā ar iztēli vai fantāziju ne vienmēr saprot to pašu, ko ar šiem jēdzieniem apzīmē zinātnē. Sadzīvē par iztēli un fantāziju sauc visu to, kas it nereāls, kas neatbilst īstenībai un kam tāpat nav nekādas nopietnas praktiskais nozīmes. Taču īstenībā iztēle, kā jebkuras radošas darbības pamats, izpaužas pilnīgi visās kultūras dzīves jomās, darot iespējamu māksliniecisko, zinātnisko uz tehnisko jaunradi. Šādā nozīmē viss, kas ir ap mums, kas ir cilvēka roku radīts, visa kultūras pasaule, atšķirībā no dabas pasaules - tas viss ir cilvēka iztēles un uz iztēles balstītas jaunrades auglis” (Buzzhairs, 2012).

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā iztēli definē, kā „psihisko norisi - jauna radīšana apziņā tēla, priekšstata, idejas veidā, parasti – jaunrades procesā; tēlainis priekšstats” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 76).

Iztēlei, jeb fantāzijai, kā arī domāšanai ir piešķirtas vadošās lomas izzināšanas procesos, kuros tiek radīts priekšmeta vai situācijas apveids ar esošo zināšanu palīdzību.

„Iztēlē ir izzināšanas process, kurā uz veco tēlu pārstrādes pamata veidojas jauns tēls” (Vorobjovs, 2000, 111). „Iztēle ir svarīgāka par zināšanām. Jo zināšanas ir ierobežotas, bet iztēle ietver visu pasauli” (Fišers, 2005, 48).

A.Einšteins teicis „Iztēle ir svarīgāka nekā informatīvas zināšanas, jo tās ierobežo, turpretī iztēle aptver visu iespējamo, stimulē progresu, un tā ir evolūcijas avots” (Ozoliņa-Nucho, Vidnere, 2000, 119).

„Iztēle ir cilvēka spēja paturēt atmiņā tēlus, tos pārveidot, kombinēt, ar tiem spēlēt un radoši darboties” (Helminga, 2006, 69).

„Prasmi domās veidot jaunus tēlus sauc par iztēli. Iztēles process izpaužas cilvēka spējā radīt kaut ko jaunu – jaunus tēlus un domas, pamatojoties uz kuriem rodas jaunas darbības un priekšmeti. Tas ir tā, kas vēl reāli nav pastāvējis, radīšana” (Nikiforovs, 2007, 238).

„Iztēle rodas spontāni prātā gan ārējo, gan arī iekšējo notikumu iespaidā. Iztēle ir stimulēta un atbilde vienlaicīgi” (Ozoliņa-Nucho, Vidnere, 2000, 31).

„Iztēle piemīt tikai cilvēkam. Iztēli radījis darbs, un tā attīstās uz darba pamata. Iztēles specifiku veido iepriekšējās pieredzes pārstrādāšana. Tādā aspektā tā ir nesaraujami saistīta ar atmiņas procesu. Iztēle pārstrādā to, kas ir atmiņā. Iztēle ir cieši saistīta arī ar uztveres procesu. Tā iekļaujas uztverē, ietekmē uzveramo priekšmetu tēlu radīšanu. Tā bagātina jaunus tēlus,

padara tos produktīvākus. Visciešākā saikne pastāv starp iztēli un domāšanu. Īpaši tas izspraužas problēmsituācijā. Galvenā iztēles nozīme ir tā, ka iztēle ļauj iztēloties darba rezultātu pirms tā uzsākšanas, līdz ar to orientējot cilvēku darbības procesā” (Nikiforovs, 2007, 239).

Visas pirmsskolas bērnības garumā notiek pakāpeniska bērna iztēles pārvēršanas no darbības, kurai ir nepieciešams ārējais atbalsts (rotālieta), uz patstāvīgu iekšējo darbību, kas ļauj īstenot elementāru vārdu radīšanu. Iztēle attīstās saistībā ar runas apguvi, tātad, saskarsmes procesā ar pieaugušajiem.

Runa ļauj bērniem iztēloties priekšmetus, kurus tie nekad agrāk nav redzējuši. Fantāzija ir svarīgs nosacījums, lai normāli attīstītos bērna personība, tā ir nepieciešama brīvai tā radošo iespēju izpausmei.

„Iztēle ir tāds pats fenomens kā fantāzija, dienas sapņi un nederīgie nakts sapņi” (Ozoliņa- Nucho, Vidnere, 2000, 17).

Pirmsskolas vecumā fantāzija ir viena no svarīgākajiem nosacījumiem apkārtējās pasaules un pieredzes apgūšanā. Pareizi, adekvāti priekšstati par apkārtējo, izfiltrējas bērna apziņā, izejot cauri iztēles prizmai. Iztēle rada bērnam iespēju apgūt apkārtējo pasauli rotaļā, pieaugušais to realizē aktīvā darbībā (jaunrade). Iztēle ir dzinējs jebkurai radošai darbībai, jo tās galvenā iezīmē – tiekšanās pēc piepildījuma.

„Iztēle – priekšmeta vai situācijas tēla radīšanas psihisks process, pārveidojot esošos priekšstatus. Tā ir personības apziņas daļa, viens no izziņas procesiem. Tajā savdabīgi un neatkarīgi atspoguļojas ārējā pasaule, tā ļauj ne tikai programmēt turpmāko uzvedību, bet arī iztēloties iespējamus apstākļus, kuros šī uzvedība īstenosies” (Nikiforovs, 2007, 238).

„Iztēle izpaužas:

- subjekta spējā izveidot līdzekļa tēlu, priekšmetiskas darbības un gala rezultātu;
- uzvedības programmas izveidošanā, kad problēmsituācija ir nenoteikta;
- tēlu radīšanā, kuri neprogrammē, bet aizvieto darbību;
- tēlu radīšanā, kuri atbilst objekta aprakstam.

Iztēles fizioloģisko pamatu veido ierosas un aiztures, iradiācijas un koncentrācijas, pozitīvās un negatīvās indukcijas, analīzes un sintēzes paliekošie (pēdu) procesi dažādās CNS daļās. Šīs sarežģītās nervu darbības rezultātā tad arī rodas jaunas, reālajā uztveres procesā nebijušas, iepriekšējā pieredzē īslaicīgu sakarību savienojumi, kas veido iztēles tēlu bāzi” (Nikiforovs, 2007, 239).

Montesori bieži runā par iztēles nozīmi. Atbilstoši viņas skaidrojumam, tā ir „cilvēka būvējošā un konstruējošā gara esence”. No tās atkarīgs ne tikai mākslinieks, ne tikai bērns, kad tas spēlējas, bet gan ikviens cilvēks, kurš nevar savu darbu veikt pilnīgi mehāniski. Taču katrreiz

iztēles pamatā ir saikne ar realitāti, jo intensīvāka ir šī saikne, jo augstāks ir fantāzijas lidojums (Helminga, 2006, 69).

„Iztēle ir cieši saistīta ar uztveres procesu. Tā iekļaujas uztverē, ietekmē uzveramo priekšmetu tēlu radīšanu. Tā bagātina jaunus tēlus, padara tos produktīvākus. Visciešākā saikne pastāv starp iztēli un domāšanu” (Ņikiforovs, 2007, 239). „Līdzās uztverei, atmiņai un domāšanai iztēle ieņem svarīgu un savdabīgu vietu cilvēka pasaules izzināšanas un pārveidošanas procesā” (Vorobjovs, 2000, 110).

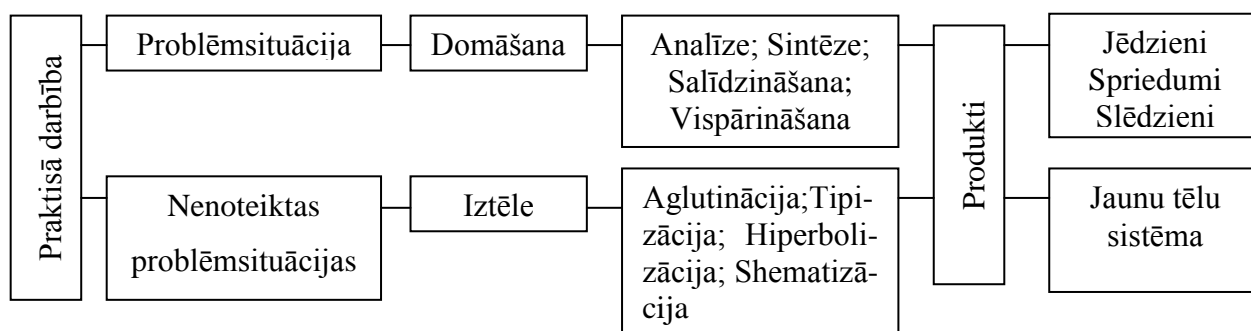
„Iztēle ir process, kurš sākas tikai tad, ja ir radusies problēmsituācija. Tikai iztēles process var daļēji „ignorēt” visu situācijas posmu secību un uzreiz iztēloties gala rezultātu.

Tādēļ iztēle parasti apsteidz domāšanas procesu. Tēla veidošanā iztēle var ļoti tālu aiziet no reālās īstenības, un te domāšana veic iztēles „cenzora”, „kritiķa” lomu. Iztēle un domāšana iespējama tikai problēmsituācijās, ka iztēle bieži vien apsteidz domāšanas procesu, ka iztēle dod gala tēlu, bet domāšana detalizēti atspoguļo visu šī tēla realizācijas ceļu cilvēka priekšmetiskajā darbībā” (Vorobjovs, 2000, 111).

„Iztēles procesa operācijas ir analīze, sintēze, tēlu salīdzināšana utt. Galvenā šajās iztēles operācijās ir sintēze, kas atšķiras no domāšanas sintēzes. Var minēt vairākus iztēles sintēzes veidus:

- ✓ *Aglutinācija* – sintēzes veids, kurā izveidojas tāda tēlu kombinācija, kāda cilvēka reālajā dzīvē nav sastopama vai ir pretrunā saprātam.
- ✓ *Hiperbolizācija* – sintēze, kur jaunajā tēlā (it kā caur prizmu) palielinās vai pamazinās viena tēla izmērs salīdzinājuma ar citu, palielinās vai pamazinās tēls kopumā.
- ✓ *Tipizācija* – sintēzes veids, kurā uz hiperbolizācijas pamata tiek pasvītrotas kāda priekšmeta vai parādības tipiskās īpašības.
- ✓ *Shematizācija* – visizplatītākais sintēzes veids dažādu zinātnisku datu sniegšanai shēmās, rasējumos, tabulās u. tml. Shematizācija ir tādu tēlu apvienošana, kuri var būt pilnīgi atšķirīgi no reālajiem priekšmetiem un var tikt izteikti ar nosacītiem apzīmējumiem.

Iztēles sintēzes specifika, kas ļauj cilvēkam bieži vien aiziet tālu no reālās īstenības jauno tēlu veidošanā, ieņem svarīgu vietu cilvēka praktiskajā darbībā, jo palīdz viņam paplašināt apkārtējo priekšmetu pasauli. Bet iztēles process būs ražīgāks, ja tā rezultātus kontrolēs domāšana” (Vorobjovs, 2000, 112-113). Shematiski iztēles un domāšanas darbību var attēlot šādi: (skat. 1.attēlu)

1.attēls. Iztēles un domāšanas darbības process (Vorobjovs,2000)

„Atkarība no aktivitātes pakāpes un cilvēka apzināšanās par viņa radītajiem izšķir divus iztēles veidus – *pasīvā (netīšā)* un *aktīvā (tīšā)*. Aktīvā iztēle savukārt tiek iedalīta: atveidojošajā un radošajā. Bet pasīvā iztēle tiek iedalīta: apzinātajā un neapzinātajā. Iztēles galvenā tendence – atmiņas priekšstatu pārveidošana, kas gala rezultātā nodrošina neapšaubāmi jaunas, agrāk nebijušas situācijas radīšanu” (Nikiforovs, 2007, 239).

„Par netīšo iztēli runājam tad, ja jaunie tēli rodas bez cilvēka īpaša nodoma, bet par tīšo – ja tie rodas ar speciālu nodomu radīt kaut ko jaunu” (Vorobjovs, 2000, 113).

„*Atveidojošā iztēle* – iztēle, kas izvēršas pamatojoties uz aprakstu, stāstījumu, shēmu, simbolu vai zīmi. Tas pamatā ir to vai citu tēlu radīšana, kas atbilst aprakstam. Cilvēks piepilda sākotnējo materiālu ar viņam zināmajiem tēliem.

Radošā iztēle – iztēle, kura paredz patstāvīgi radīt tēlus, lietas, pazīmes, kuriem nav analogu, kas realizējami jaunos, realizējamos oriģinālos un vērtīgos darbības produktos.

Apzinātā iztēle – iztēle, kas rada tēlus (sapņus) ar gribas piepūli, kura rosina to īstenošanu dzīvē.

Neapzinātā iztēle – iztēle, kas novērojama atslābinātas apziņas stāvoklī, apziņas traucējumu gadījumos, pussnaudā un sapņos” (Nikiforovs, 2007, 240).

„Cilvēks, kuram nav iztēles – precīzāk, ar neattīstītu iztēli, - apkārtējā pasaulē redz tikai to, ko jau iepriekš zina, to, kas nofiksēts viņa apziņā, psihē” (Dombrava, 2013, 35).

„Ir trīs galvenie veidi, kā atmodināt iztēli. Iztēli var ierosināt vizuāli – ar attēlu, krāsu vai formu palīdzību. Otrkārt, iztēli var veicināt arī ar skaņu palīdzību, piemēram, klausoties mūziku vai skaņas dabā. Treškārt, iztēli var ierosināt ar vārdu palīdzību” (Ozoliņa Nucho, Vidnere, 2000, 17).

Pateicoties iztēlei bērns var radīt prātā dzīvas lauvas tēlu, kuru tas ir redzējis zooloģiskajā dārzā, vai vali, kuru agrāk ir redzējis tikai attēlā. Dažiem bērniem iedomātais attēls ir tik spilgts, ka viņam viss iedomātais liekas kā īstenība. Kamēr bērns nespējējas, viņš neiedomājas rotaļas situāciju un fantāzija nedarbojas. Tikai rotaļas procesā priekšmetiem tiek ierādīta gan lietišķa loma, gan iedomu tēla loma. Bērni nespējējas klusējot, pat tad, kad bērns ir viens pats, viņš sarunājas ar rotaļlietu, risina dialogu ar iedomātu spēles dalībnieku, runā savā vietā, mamma

vietā, ārsta vietā utt. Vārds ir kā pavadošais elements spēles darbībai, kas palīdz pilnīgāk atklāt tēlu, paša bērna attieksmi.

Iztēles dzīvīgums un fantāzijas bagātība ir atkarīga no bērna kopējās attīstības, tai skaitā no viņa emocionālās īstenības uztveršanas. Ne visi bērni vienādā līmenī ir spējīgi radīt jaunus priekšstatus, ne visiem piemīt vienādi dzīva iztēle. Tas pamatā ir atkarīgs no iespaidu bagātības, kuri, kuri ir iegūti iepriekšējos dzīves gados (Kaņepēja, Lieģeniece, Černova, Dzintere, Pučure, 2003).

Bagāta iztēle veicina arī prāta attīstību. Bērnā ar dzīvu iztēli ir vieglāk saprast cita cilvēka pārdzīvojumus. Kad viņš dzird par sava drauga priekiem vai bēdām, viņš iedomājas notikušā notikuma apstākļus, tāpēc ir vairāk saprotošs, iekļūstīgāks un izpalīdzīgāks.

Iztēle rada bērnam iespēju apgūt apkārtējo pasauli rotaļā, pieaugušais to realizē aktīvā darbībā (jaunradē). Iztēle ir dzinējs jebkurai radošai darbībai, jo tās galvenā iezīme – tiekšanās pēc papildījuma.

Dabīgi, ka bērni savās rotaļās attēlo daudz ko no tā, ko viņi redz vai par ko pārdzīvo – liela nozīme ir atdarināšanai.

Tāpēc jācenšas, lai bērns varētu bagātināt savu pieredzi, lietot to konkrētu uzdevumu risināšanai, norūdīt sevi un paplašināt savu redzesloku. Bērnā jāaug tāda vidē, kas ir bagāta ar impulsiem un stimuliem, kas palīdz viņā attīstīt daudzpusību.

1.2. 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums

Bērna psiholoģiskais vecums – ir nenoteikts jēdziens un tiek noteikts ne tikai ar kalendāriem laikiem, t.i., dzīves gadu un mēnešu skaitu, bet arī ar bērna psiholoģiskās attīstības līmeni. Pats galvenais ievērot bērna attīstības posmu secību (ir nepieļaujami izlaist veselu posmu).

Pirmsskolas bērnība ir svarīgs personības veidošanās un attīstības periods. Jebkura cilvēka liktenis daudzējādā ziņā ir atkarīgs no tā, kā pagājusi bērnība.

Jēdzienu “attīstība” izmanto, lai aprakstītu bērna fizisko augšanu, kā arī bērna spējas apgūt sociālās, emocionālās, uzvedības, domāšanas un komunikatīvās prasmes, kuras ir nepieciešamas dzīvē. Visas šīs jomas ir saistītas, un katra no tām ir atkarīga no pārējām un ietekmē tās (Green, 2018).

Viens no bērnu psihiskās attīstības komponentiem ir kognitīvā, proti, izziņas spēju attīstība (uztvere, iztēle, domāšana, atmiņa). Ievērojamais šveiciešu psihologs Ž. Piažē (Piažē, 2002) bērnu kognitīvo attīstību iedalījis četrās stadijās:

- sensomotorā stadija (no dzimšanas līdz 2 gadu vecumam);
- pirmsoperāciju stadija (no 2 līdz 7 gadu vecumam);
- konkrēto operāciju stadija (no 7 līdz 11 gadu vecumam);
- formālo operāciju stadija (no 11 gadu vecuma) (Piažē, 2002).

„*Pirmsoperāciju stadija*. To raksturo domāšanas īpatnības agrajā bērnībā un pirmsskolas vecumā. Šajā vecumā bērni parasti nespēj priekšmetus un parādības uztvert un novērtēt to veselumā. Bērni uztver kādu vienu īpašību vai parametru – formu, krāsu u.tml. Bērni lietas un parādības uztver un novērtē tikai no sava redzes punkta. Bērna domāšanā pietrūkst loģikas. Bērni ir fantazētāji, viņi bieži neatšķir izfantazēto no īstenības” (Puškarevs, Golubeva, 1999, 35).

„Šajā fāzē bērni:

- ir uzkrītoši centrēti uz sevi un bieži nespēj iejusties citu situācijā;
- spēj sagrupēt priekšmetus pēc atsevišķas, uzkrītošas pazīmes;
- nespēj aptvert, ka priekšmeti, kuri ir līdzīgi vienā ziņā, var atšķirties citā;
- spēj savākt priekšmetus atbilstoši vienam kritērijam, arī tādām, kurš ir mainīgs;
- spēj sakārtot priekšmetus atbilstoši rindās, bet nespēj izdarīt secinājumus par tiem priekšmetiem, kuri neatrodas blakus” (Špona, 2006, 27).

„Runājot par psihe jaunveidojumu un cilvēka psihiskās attīstības savstarpējo attiecību, par pamatu ņemsim A. Ballona koncepciju. Pēc viņa domām, bērns no pašas dzimšanas ir nolemts aktīvai socializācijai savas pilnīgās bezpalīdzības dēļ. Tāpēc A. Ballons aplūko ne tikai kognitīvo attīstību kā Žans Piažē, bet arī bērna pastāvības personīgo tapšanu. Viņš izdala šādas bērnības stadijas:

1. Impulsīvā stadija (līdz 6 mēnešiem)
2. Emocionāla stadija (no 6 līdz 10 mēnešiem)
3. Sensomotorā stadija (no 10 līdz 14 mēnešiem)
4. Projektīvā stadija (no 14 līdz 3 gadiem)
5. Personāliskā stadija (no 3 līdz 6 gadiem) ietver sevī trīs periodus, kas saistīti ar bērna neatkarības attīstību un viņa „Es” bagātināšanu:
 - „Es” attīstībai. Bērns izdala sevi no pārējiem un salīdzina ar pārējiem, un tas veicina viņa kognitīvo spēju attīstību, apkārtējo priekšmetu labāku diferenciaciju.
 - 4 gadu vecumā bērnam notiek sevis pieņemšanas process, kā rezultātā tiek novērots narcisma periods, kad bērns cenšas parādīt sevi vislabākajā gaismā, radīt labu iespaidu par sevi un attīstīt pozitīvu pašnovērtējumu.

Priekšstatu par sevi veidošanos pavada arī daudz abstraktāka apkārtējās pasaules uztvere, kas nozīmē jaunu kognitīvo augšanu.

- 5 gadu vecumā par galveno mehānismu, kas nodrošina attīstību, kļūst atdarināšana.

6. Mācību stadija (no 6 līdz 12 – 14 gadiem)

7. Dzimumnobriešanas stadija” (Ņikiforovs, 2014, 6-7).

„Gandrīz 95% pieaugušo cilvēku roku kustību (kreisā puslode – labā roka), kā arī valodas un psihiskās darbības regulācijā vadošā ir kreisā smadzeņu puslode.

Funkcionālā asimetrija straujāk sāk veidoties tad, kad bērns apgūst runu un valodu, t.i., galvenokārt otrajā dzīves gadā.

Pieaugušām cilvēkam noteiktu psihi funkciju regulācijā vadošā loma ir vienai no puslodēm. 90 – 95 cilvēku funkciju sadalījums puslodēs pārsvarā ir šāds:

<u>Kreisā puslode</u>	<u>Labā puslode</u>
Runa (dzimtā valoda)	Emocijas
Domāšana:	Zemapziņa
• Analīze	Fantāzija
• Vispārinājumi	Iztēle
• Klasifikācija	Intuīcija
• Sistematizēšana	Uztver kopumu, veselumu
	Uztver šeit, tagad, t.i., sinhroni
Atmiņa – ilgstoša	Atmiņa – īslaicīgā
Iedarbojas mācīšana	Iedarbojas audzināšana

Apmēram līdz 10 gadu vecumam, kad pilnībā notikusi laterizācija (lat. *lateralis* – sāns, puse) un izveidojusies smadzeņu funkcionālā asimetrija, bērnu domāšanu un izturēšanos nedaudz vairāk nekā pieaugušajiem bez kreisās puslodes dominējošās ietekmes iespaido arī labā puslode.

Tāpēc mazi bērni ir fantazētāji, relatīvi atraisīti un emocionāli. Radošas personības veidošanos nosaka ne tikai attīstītas kreisās puslodes regulētās kognitīvās funkcijas, bet arī iztēle, intuīcija, fantāzija, kas vairāk atbilst zemapziņas jeb labās puslodes funkcijām” (Puškarevs, Golubeva, 1999, 32).

Dzīves pirmajos piecos gados bērna smadzenes attīstās vairāk un ātrāk nekā jebkurā citā dzīves posmā. Bērna agrīnā pieredze – viņa attiecības un tas, ko bērns redz, dzird, tausta, ota un nogaršo – stimulē smadzenes, radot tajās miljoniem asociāciju. Šajā laikā tiek ielikti pamati zināšanu apguvei, veselībai un uzvedībai visā dzīves garumā. Kad bērni piedzimst, viņi ir gatavi mācīties. Bērnu smadzenes attīstās, bērniem tās izmantojot. Tas nozīmē, ka bērnam ir nepieciešama stimulējoša vide un rūpes, ir nepieciešams daudz dažādu aktivitāšu, lai bērns

varētu spēlēties un mācīties dažādos veidos, kā arī bērnam ir vajadzīgas plašas iespējas izmantot apgūtās zināšanas praksē (Green, 2017).

Ēriks Berns raksturo, „ka vecums no diviem līdz sešiem gadiem ir dzīves visjūtīgākais, ietekmes ziņā visplastiskākais laiks” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 96).

„3 gadu vecumā bērna atmiņa, uztvere, uzmanība, domāšana iegūst vairāk pieaugušiem cilvēkiem raksturīgu īpatnību, nekā tas bija līdz šim, bērns iemācās izziņas procesus izmantot aktīvi – pats savu „iekšējo shēmu” kontekstā, ko pauž runā un saskarsmē. Runu bērni apgūst apbrīnojami ātri, īpaši pēc tam, kad viņi ir sākuši izrunāt pirmos vārdus. Runu veido teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild. 3 gadu vecumā bērni var veidot sarežģītus teikumus. Ir apzināta apziņas kontrole par to, ko saka. 3 gadu vecumā bērns apguvis apmēram 1500 vārdu. No 3 gadu vecuma bērni sāk ieklausīties, ko savā starpā runā pieaugušie. Īpaši bērniem šajā vecumā patīk klausīties pasakas, stāstus, dzejoļus. Tam ir liela nozīme runas, gribas, atmiņas, domāšanas un iztēles attīstībā” (Svence, 1999, 63).

„Laikā no diviem, trīs gadiem intensīvi attīstās prasme darīt kaut ko kopā ar citiem bērniem, tas ir pamats vēlāk raksturīgajai komandas darba prasmei. Pakāpeniski bērns mēģina saprast, kā jūtas blakus esošais vienaudzis, ko viņš ir nolēmis darīt, kā viņš attiecas pret dažādiem ierosinājumiem” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne D, ... Vigule, 2015, 97).

„Pēc trīs gadiem, bērniem raksturīga agresivitāte, kura vērsta pret konkrētu cilvēku. Bērnu agresivitāte ir saistīta ar bioloģiskiem un sociāliem faktoriem. Kopumā bērni šajā vecumā ir vairāk draudzīgi noskaņoti, kā negatīvi” (Boša, 1998, 37).

„3 – 4 gadus veci bērni pārbauda savas fiziskās spējas un drosmi, taču parādās arī piesardzība. Patīk rotaļāties ar citiem bērniem. Dažreiz dalās ar lietām un mācās gaidīt, taču tas sagādā grūtības. Daudz runā, ir vieglprātīgi, trokšņaini, izmanto interesantus pieaugušo izteicienus. Attīstās lomu rotaļas. Nepatīk zaudēt – var izmainīt noteikumus vai pamest rotaļu” (Dzintere, Stangaine, 2007, 211).

„Jau trīs četru gadu vecumā līdztekus ziņkārībai (kas lācītim vēderā?) rodas motīvs (kā es varu kaut ko izdarīt?) – vēlme darboties un darīt pašam, sajust sevi varošu. Šajā vecumā bērnam ir grūtības vienlīdzīgi sadalīt uzmanību gan darbošanās procesam, gan rezultāta kvalitātei. Turklāt viņam vēl nav īsti skaidri kritēriji, pēc kuriem pieaugušie nosaka viņa darba kvalitāti. Tāpēc šajā vecumā bērnam īpaši svarīgi sajust atbalstu un ieguldītā darba (procesa), kā arī sasniegtā rezultāta pozitīvu novērtējumu. Ja tas netiek sniegts, mazajā cilvēkā var veidoties baiļu, trauksmes vai vainas sajūta, un tas turpmākajā dzīvē var kavēt, nevis veicināt mācīšanos” (Avena, Bruņeniece, Dudareva, Mežinska, Ribkinska, Strazdiņa, Šulte, Vizule, 2010, 166).

3-4 gadus vecs bērns kļūst ne tikai fiziski, bet arī emocionāli neatkarīgāks. Bērns kļūst spējīgs sadarboties ar citiem, gaidīt savu kārtu un demonstrēt noteiktas problēmu risināšanas prasmes. Bērna iztēle darbojas pārāk aktīvi, tas var būt gan labi, gan slikti. Iztēle un lomu spēles kļūst interesantākas un niansētākas, bet tajā pašā laikā bērnam var sākt attīstīties nereālistiskas bailes, piemēram, bailes no monstra, kas slēpjas skapī (Benaroch, 2016).

„Bērna domāšanas attīstība ir saistīta ar cēloņu un sekū sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm. Par to, ka bērni šajā vecumā intensīvi meklē cēloņsakarības, liecina viņu daudzi jautājumi, sākas „kāpēcīšu” vecums” (Svence, 1999, 83).

„Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērībā ir vislabāk attīstītais izziņas process” (Svence, 1999, 84). „Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana. Tas ir kā aizsargmehānisms. Ar iztēli saistās arī zīmējumi. 3 – 4 gadu vecumā tiek zīmēti cilvēki – galvkāji” (Svence, 1999, 85).

„4 - 5 gadu vecumā iztēles attīstīšanai ir cita loģika. Visas bērna pārdzīvojuma negatīvas emocijas simboliski izspraužas pasaku varoņos. Pēc tam, bērns pats sāk būvēt tēlainas situācijas, kur viņš ir viens no varoņiem” (Buzzhairs, 2012).

„Laikā (4-7 gadi) attīstās viņa runa, strauji pieaug vārdu krājums. Bērns intensīvi apgūst runas gramatiskās formas un jaunus, abstraktus jēdzienus. Notiek strauja intelektuālā attīstība, attīstās bērna domāšana, iztēle” (Valsts izglītības satura centrs, 2016).

„Ar gadiem pieaug arī ilustrāciju apskates ilgums. Mazie bērni (3 gadi) ilustrāciju apskata apmēram 5 – 6 sekundes, vecākie – 19 sekundes” (Svence, 1999, 81).

„No 4 gadu vecumā runa attīstās no egocentriskās uz dialoga, konteksta runu: bērns mācās izprast cita cilvēka domas un runas iekšējo loģiku. Ar runas attīstību saistīta arī rakstības apguve. Uzmanību šajā vecumā reti kad izraisa iekšējie nosacījumi, tāpēc var apgalvot, ka uzmanība pirmsskolas vecumā ir pārsvarā netīša” (Svence, 1999, 85-86).

Bieži var dzirdēt tādu apgalvojumu: - Skolas gadi ir paši atbildīgākie cilvēka personības veidošanā. Iespējams tas ir pareizi, bet ne mazāk patiess ir arī cits apgalvojums, ko daudzkreiz izsaka ievērojamākie pedagogi – par pirmsskolas vecuma svarīgāko lomu kopumā, personības psihiskajā attīstībā (Гребенников, Змановский, 1989).

Pirmsskolas vecums ir pats nozīmīgais periods bērna dzīvē, tā kā no dzimšanas brīža līdz skolai risinās ļoti liels un straujš attīstības posms. Tas ir intensīvs fiziskās attīstības un kopējās organisma stiprināšanas periods, galvas smadzeņu un visu organisma pamatfunkciju attīstību. Šajā posmā parādās ne tikai attiecīgā vecuma īpatnības, bet arī individuāli rakstura iezīmes.

2. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana

2.1. Rotaļas raksturojums, veidi un nozīme bērna attīstībā

Bērnība ir svarīgs posms cilvēka dzīvē, tas ir pamats visai turpmākai dzīvei. Ja pamati ir stipri, tas daudzkārt palīdzēs dzīves grūtības turpmākajos dzīves posmos. Tādēļ svarīgi ir izprast bērnību, tās vērtības. „Daba vēlas, lai bērni būtu bērni, iekams būt par pieaugušajiem,” bilst franču pedagogs humānists Ž. Ruso un turpina „Ļaudis, esiet cilvēcīgi! Tas ir jūsu pienākums! Esiet tādi pret jebkuru vecumu, pret visu, kas ir vajadzīgs cilvēkam. Mīliet bērnu, esiet iejūtīgi pret bērnu rotaļām un izpriecām. Kurš no mums nevēlas būt tajā vecumā, kad smaids neizdziest sejā, kad dvēsele priecājas par pasauli. Kādēļ jūs vēlaties atņemt šiem nevainīgajiem mazuļiem izdzīvot laiku, kas ir tik īslaicīgs un ātri paiet. Dodiet viņiem iespēju baudīt dzīvi!” (Dzintere, Stangaine, 2005, 9).

Sergejs Rubinšteins (Hofmane, 2015, 8) teicis „Rotaļa saglabā un attīsta bērnos bērnišķību, tā ir viņu dzīves un attīstības skola”.

„Saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 3. augusta noteikumiem Nr. 709 “Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām” galvenais bērna darbības veids pirmsskolā ir rotaļa” (Valsts satura izglītības centrs, 2011, 4).

„Rotaļa ir tas bērnišķīgais tilts, kas savieno bērna neapveramo un nepiepildāmo „es gribu” ar viņa mazo un nespējīgo „es varu”. Bērni asociē rotaļu ar jautrību, kas nebūt nenozīmē, ka spēle nevar būt nopietna. Papildus tam, ka rotaļa ir jautra, tā piedāvā arī apkārtējo vidi, kurā attīstīt motorās, izziņas, emocionālās un sociālās prasmes” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 13).

„Rotaļa aplūkojama no dažādiem aspektiem – gan kā bērna patstāvīga darbība, gan kā pieaugušo organizēta darbība. Galvenais ir rotaļu saglabāt kā bērnības neatņemamu sastāvdaļu, saglabāt kā pamatu bērna personības un izziņas sfēras attīstības veicināšanai. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, prieka, brīvības un drošuma sajūtu” (Boša, 1998, 3).

Rotaļa tādā izpratnē, kā reālās dzīves atspulgs, pirmo reizi minēta ievērojamā pedagoga K. Ušinska darbos. Apkārtējai videi ir vislielākā ietekme uz rotaļu, „tā dod tai daudz daudzpusīgāku materiālu un ir iedarbīgāka par rotaļlietu piedāvāto sortimentu veikalā” (Ушинский, 1950, 170). K. Ušinskis sniedz interesantus tā laika rotaļu aprakstus, atspoguļojot, kā dažādu sociālo slāņu bērnu grupām bija atšķirīgas rotaļas.

K. Ušinskis pierāda, ka rotaļas saturs ietekmē bērna personības veidošanos. „Nedomājiet, ka beidzoties rotaļām, tas viss pazudīs bez pēdām, līdz ar saplēsto leļļu un salauzto bungu periodu. Ir visai ticami, ka bērnības rotaļu perioda iespaidā, radīsies asociācijas un asociāciju

virtnes, kuras ar laiku, ja vien kāds spēcīgs un kaislīgs pārdzīvojums domu un jūtu virzienu nepārraus un neievirzīs tās jaunā gultnē, savīsies vienā veselā plašā tīklā, kas nosaka cilvēka vispārējo raksturu un virzību”, raksta K. Ušinskis (Ушинский, 1950, 171). Te vietā ir P. Birkerta atziņa, ka „rotaļa ir īpaša bauda.” Raksturodams baulas psiholoģiju rotaļā, viņš atzīmē, ka rotaļājas ne tikai muskuļi, bet rotaļājas arī nervu centri, psihiskās spējas, jūtas, fantāzijas, intelekts, domu pasaule (Dzintere, Stangaine, 2005, 36).

Elkoņins savā grāmatā atzīmē, ka rotaļa pirmsskolas vecuma tiek uzskatīta par vadošo bērnu darbības veidu, kam ir dažas paīmes:

- vadošajā darbības veidā attīstās jauni darbības veidi, piemēram, rotaļā bērns sāk mācīties;
- veidojas jaunveidojumi un pārkārtojas atsevišķas psihiskās funkcijas, piemēram, veidojas radošā iztēle;
- izmainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, izmainās arī rotaļu raksturs, kļūstot tām aizvien sabiedriskākām (Эльконин, 1999).

Inga Stangaine grāmatā „Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā” raksta „rotaļa ir noteikts darbības veids, kas atplaukst bērības gados un pavada cilvēku visu tā dzīvi. Ar rotaļas palīdzību bērni apgūst valodu, savstarpējo attiecību pieredzi, morāles normas, praktiskās un intelektuālās darbības veidus, kas ir izstrādāti cilvēces vēstures daudzos gadsimtos” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 24).

R. Boša uzskata, ka „rotaļa ir viens no bērna intelekta attīstības rādītājiem, kuru audzināšanas gaitā nevar ignorēt, tas ir jāievēro” (Boša, 1990, 16).

Rotaļa ir bērna dzīves galvenā sastāvdaļa. Rotaļā parādās pirmās iegūtās prasmes, kā arī rotaļa ir viens no pašiem galvenajiem veidiem gūt jaunas iemaņas. Rotaļājoties bērns it kā atklāj un attīsta savas spējas, rotaļājoties viņš iepazīst apkārtējo pasauli, rotaļājoties, mācās saprast attiecības starp sevi un šīs pasaules elementiem (Артемова, 1992).

Nepieciešamība rotaļāties pieaug vienādi kopā ar to, cik daudz bērns rotaļājas, jo vairāk viņš rotaļājas, jo vairāk grib rotaļāties. Jo vecāks kļūst, jo vairāk paplašinās viņa redzējums, iespējamo darbību apjoms, jo sarežģītāks kļūst rotaļas.

Lai sekmētu bērna saturiski bagātu rotaļu ir jānodrošina radošas rotaļas priekšnosacījumi, pietiekams laiks, klusa un labvēlīga gaisotne, kā arī vide, kurā pieaugušie veic jēgpilnus un praktiskus dzīves uzdevumus, tādējādi ļaujot bērniem redzēt un izprast šo uzdevumu jēgu. Tas pamudina uz atdarināšanu un iedvesmo uz rotaļāšanos (Patzlaff, Sassmannshausen, 2007, 100).

Bērnā rotaļā pats svarīgākais un pats vēlamākais ir brīvība, kura pati par sevi izsauc prieku un patiku. Rotaļa, lai tā būtu arī patīkama, pārstāj būt par rotaļu, ja ar to nākas nodarboties ne no pašas gribas. Vēlēšanās un mīlestība uz rotaļu rodas no bezgalīgam vēlmēm uz prieku.

Rotaļa ļauj sajūst kaut ko līdzīgu uzvaras priekam un paša elementārāko patmīlības apmetināšanu, kas vainagojas ar veiksmi.

Pēc D. Lieģenieces domām, „Rotaļa ir bērniņas valoda. Radošajās jeb simboliskajās bērnu rotaļās var redzēt un dzirdēt visu, par ko uztraucas, pēc kā ilgojas, uz ko dusmojas mazulis. Bērns rotaļās izdzīvo savas problēmas un jūtas, tāpēc rotaļa ir galvenais ceļš, kā pieaugušais var izzināt bērna emocionālos pārdzīvojumus” (Lieģeniece, 1995, 24).

Daudz uzmanības rotaļu tēmai pievērš R. Boša, viņa raksta „rotaļājoties bērns izvēlas, rada pielāgo, sarunājas, jautā, izzina utt... Pieaugušajiem tikai jaatrod atbilde uz jautājumu, vai mēs to pieļaujam, vai mēs esam radījuši vidi, kurā bērns var darboties” (Boša, 1990, 17). Pirmsskolas izglītības iestādē mēs varam novērot tādas situācijas, kad bērnu rotaļas attīstībai liek šķēršļus pieaugušo vienaldzība, viņu nevēlēšanās iedziļināties rotaļas būtībā jeb nemākulīga rotaļas vadība un tās atstāšana pašplūsmā.

D. Augskalne uzsver, ka „rotaļa ir interesanta un aizraujoša darbība, kuras mērķis nav radīt noteiktu darbības produktu, tai nav arī tieša mācību uzdevuma, bet rotaļas darbības rezultāts ir bērna attīstība” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 183).

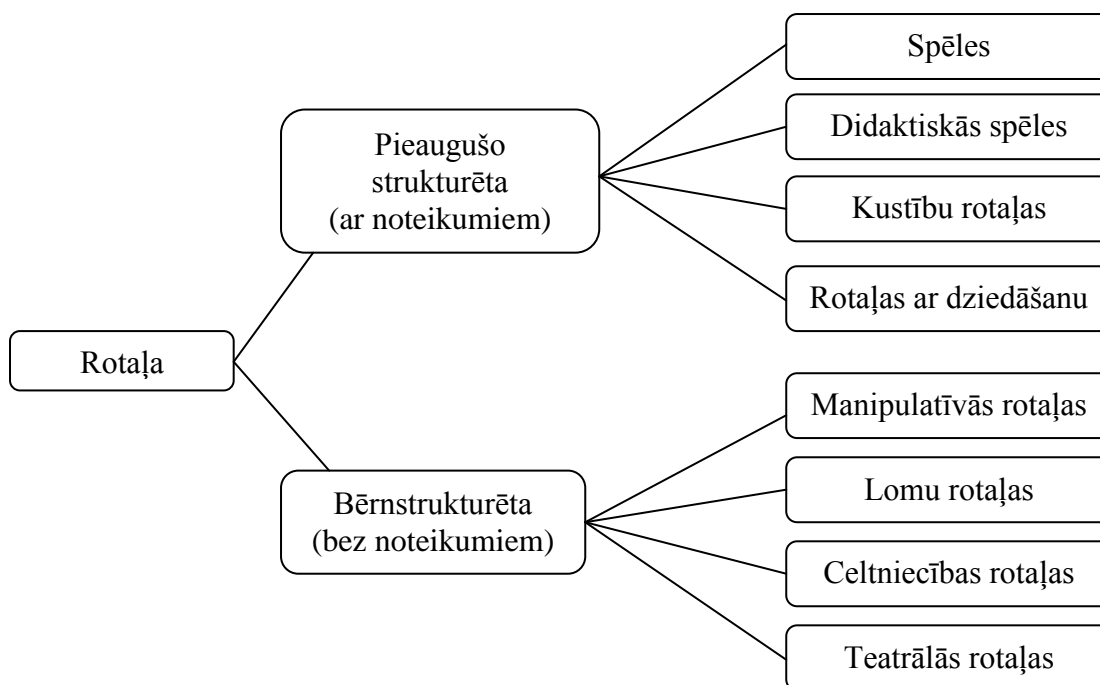
Analizējot bērnu rotaļas jāpiezīmē, ka vārds „rotaļa” vēl nav zinātniski pamatots. Latviešu valodā ir divi vārdi „rotaļa” un „spēle”. Salīdzinot rotaļu un spēļu skaidrojumus, tajos var saskatīt nelielas atšķirības (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 25).

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā rotaļu definē, kā „interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērniņas būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150). Psiholoģijas vārdnīcā rotaļa tiek definētā, kā „aktivitāte, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta; nenopietna un nemērķtiecīga darbība. Viena no pamatīpašībām un izdomāta situācija. Tikpat svarīga ir bērna brīva vēlmju izteikšana, iniciatīva un nenoteiktība” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 124).

Spēli pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā definē, kā „ar īpašiem paņēmieniem un noteikumiem saistīta variatīva situatīva radoša nodarbe, kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs. Tās norise savstarpējās sacensības veidā nodoršina daudzveidīgu, daudzfunkcionālu radošu darbību” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000. 162). Psiholoģijas vārdnīcā spēle tiek aprakstīta, kā „rotaļa ar noteikumiem, kur ir savs sižets un

galvenais īpatsvars pieder sociālai mijiedarbībai. Viena no svarīgākajām spēles īpatnībām ir apzināta zināmu sociālo modeļu imitācija” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 138).

I. Stangaine savā promocijas darbā piemin ASV zinātnieci H. Švarcmani, kura sniedz pamatotu rotaļas un spēles skaidrojumu. „Bērnu brīvo rotaļu, ko bērni rada paši, zinātniece dēvē par *bērnsstrukturētu rotaļu*. Komandu spēles, galda spēles un citas labi strukturētas rotaļas, kuras pieaugušie parāda bērniem un kurām, iespējams, vajag vecāku vai skolotāju atbalstu, attiecas uz *pieaugušo strukturētām rotaļām* (spēlēm)” (Stangaine, 2014, 36). Pēc H. Švarcmanes domām, rotaļas var iedalīt 2 lielās grupās – pieaugušo strukturētajās rotaļās (rotaļas ar noteikumiem) un bērnsstrukturētajās rotaļās (rotaļas bez noteikumiem)” (Schwartzman, 1985, 11). Ilustratīvi tas atspoguļots 2. attēlā I. Stangaines interpretācijā (skat. 2. attēlu):

2.attēls. Rotaļu iedalījums (Stangaine, 2014)

Īpašu uzmanību pelna rotaļas klasifikācija saistībā ar tās attīstību. Ž. Piažē (Piaget) uzskata, ka rotaļa ir bērna intelektuālās attīstības faktors, un rotaļu attīstībā min trīs komponentus: vingrinājumus, simbolus un noteikumus (Piaget, 1968) (skat. 1. tabulu).

1.tabula. Bērna rotaļas un intelektuālās attīstības stadijas (Piaget,1968)

Nr. p. k.	Intelektuālās attīstības stadijas	Bērnu aptuvenais vecums	Rotaļas attīstības stadijas
1.	Sensomotorā	0-2	<i>Priekšmetiskās</i> (darbības ar priekšmetiem), <i>konkrētās, sižetiskās</i>
2.	Pirmsoperacionālā	2-4	<i>Sižetiskas, simboliskās</i> (radošās jeb

	Intuitīvā	4-7	bērnsstrukturētās) – <i>lomu, teatrālās, celtniecības</i> <i>Simboliskās</i> (radošās jeb bērnsstrukturētās) – <i>lomu, teatrālās, celtniecības</i> <i>Rotaļas ar noteikumiem</i>
3.	Konkrēto operāciju	7-11	<i>Rotaļas ar noteikumiem, spēles</i>

„Nenoliedzami, ka šis rotaļu iedalījums ir visdziļākais, zinātniski pamatotākais. Kā redzams, intelektuālajā un rotaļas attīstībā ir noteiktas stadijas, un, lai pārietu no vienas stadijas uz otru, katrai iepriekšējai stadijai ir jābūt pabēgtai”, atzīme I. Stangaine savā promocijas darbā (Stangaine, 2014, 38).

„Rotaļas attīstības posms liecina ne tikai par bērna rotaļāšanās prasmēm, bet arī par bērna psihiskās attīstības līmeni. Bērna ienākšana jaunā, sarežģītākā rotaļas posmā liecina par viņa attīstību veselumā, par ko liecina arī viņa valodas un runas attīstība” (Stangaine, 2014, 38).

Rotaļa ir mūsu dzīves neatņemama sastāvdaļa. Rotaļas visi – gan bērni, gan pieaugušie. Filozofiski poētiski izteicis krievu rakstnieks A. Puškins: „Kas tā tāda dzīve? - Rotaļa” (Dzintere, Stangaine, 2005, 7).

Esot par pirmsskolnieku aizraujošu nodarbi, rotaļa, līdz ar to ir viens no svarīgākajiem līdzekļiem to audzināšanā un attīstībā. Bet tas notiek tad, kad tā tiek ietverta organizēta un virzītā pedagoģiskā procesā. Bērna attīstība līdz zināmai pakāpei notiek izmantojot rotaļu, kā audzināšanas līdzekli.

Bērni, kuri ir iesaistīti parak daudzās aktivitātēs un mācību nodarbības, neiemācīsies rotaļāties un tādējādi neiemācīsies būt radoši (Gaiser, 2010).

No pedagoģiskā viedokļa rotaļai jākalpo vispirms audzināšanas uzdevumiem. Tomēr tā jau būtu sen izzudusi, ja to gribētu pataisīt tikai par mācību līdzekli. Rotaļai jābūt arī vienkārši prieka avotam.

2.2. Rotaļa – iztēles attīstības sekmētāja 3 – 4 gadu veciem bērniem

„Kad bērns ir pavisam mazs, viņaprāt, viss ir iespējams: mēness skatās tieši uz viņu, viņš var izaugt par supervaroni un viņa kaķis prot lidot. Bērnam augot lielākam, pasaule pamazām sāk noenkuroties realitātē. Bērna uztvere kļūst šaurāka un – ak, vai! – koncentrēta uz vienmuļo ikdienu. Mēness īstenībā neko neredz, cilvēks nespēj attīstīt superspējas, un kaķis nu nekādi nespēj palidot” (Džeja, 2010, 23).

Iztēle, tāpat kā citas psihiskās funkcijas, mainās līdz ar bērna vecumu. Kā atzīst zinātnieks V. Vigotskis, bērna iztēle jaunākajā pirmsskolas vecuma posmā atšķiras ar pasīvo

formu. Viņš ar lielu interesi klausās pasakas un pēc tam iztēlojas to varoņus kā reāli eksistējošas parādības. Tas ir, iztēle nekritiski kompensē nepietiekamo dzīves pieredzi un praktisko domāšanu un implantē aprakstītos pasaku varoņus bērna reālajā dzīves uztverē (Выготский, 1991, 64).

Nejaušs priekšmets, kuru bērns uztver kā konkrētu lietu un tajā pat laikā spēj iztēloties par kaut ko citu, atbilstoši rotaļas nosacījumiem, kļūst par simbolu. Bērna iztēlē jebkurš priekšmets var pārtapt par ko vien vēlas, tas kļūst par iztēles pirmo materiālu. Pirmsskolas vecuma bērnam ir ļoti grūti atbrīvojties no „priekšmetiskās” domāšanas, tādēļ lai iztēlotos zirgu, viņam ir nepieciešams atrast, piemēram nūju, pieņemot to par atbalsta punktu iztēlē radītajam tēlam. Šajā simboliskajā darbībā notiek mijiedarbība starp pieredzi, pārdzīvojumu un iztēli.

„Maziem bērniem līdz septiņu gadu vecumam fantāzija izpaužas iztēlošanās spēlēs. Visvienkāršākajā formā tā ir iedomāšanās, ka konkrēts priekšmets ir kas gluži cits: gumijas vai koka gabaliņš var kļūt par gaļas gabaliņu, koku lapas – par naudu, grants ar ūdeni – par biežputru, ledus gabaliņi – par kūciņām utt..” (Hofmane, 2015, 8).

D. Dzintere un I. Stangaine analizējot Ē. Eriksona atzīmē, „ka savu vietu dzīvē pirmsskolnieks nosaka ar rotaļas palīdzību, iztēlojoties sevi dažādās situācijās (es esmu tas, par ko es sevi spēju iztēloties). Radošā rotaļa tās daudzveidībā (lomu, teatrālās, celtniecības) ļauj rotaļniekam sevi „izmēģināt” dažādās situācijās (iekārtojot rotaļu vidi, gatavojot rotaļlietas, izšķirot strīdus, izdomājot rotaļas sižetu), izmēģināt dažādas lomas (vecāku, skolotāja, policista, ārsta) dažādās dzīves sfēras (sadzīves, kultūras, profesiju), netieši apgūstot prasmes, kas nepieciešamas vēlāk dzīvē” (Dzintere, Stangaine, 2007, 5).

Rotaļa ir dzīves atspoguļojums. Visi „it kā” un „pa jokam”, šajā noteiktajā gaisotnē, kura tiek veidota ar bērna iztēles palīdzību ir daudz kas paties: rotaļas dalībnieku rīcība ir reāla, to jūtas, īsti un patiesi pārdzīvojumi. Bērns zina, ka lelle un lācis ir tikai rotaļlietas, bet mīl tos kā dzīvus, saprot, ka viņš nav „pa īstam” lidotājs, vai jūrnieks, bet viņš iztēlojas un jūtas kā drosmīgs pilots, vai kapteinis, kurš nebaidās no briesmām, patiesi lepojas ar savām uzvarām (Васильева, Новотворцева, 2001).

„Rotaļu procesā bērns iepazīst savu individualitāti un izmēģina lomas, kādas spēlēs nākotnē. Caur aktīvām rotaļām bērns trenē savu ķermeni, attīsta dažādas iemaņas un pauž savas emocijas” (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008).

„Iztēles veidošana ir nozīmīga darbība. Iztēle, tāpat kā saules enerģija, ir eksistējusi vienmēr, taču tikai nesen mēs esam iemācījušies, kā iespējams to konstruktīvi izmantot” (Ozoliņa-Nucho, Vidnere, 2000, 32).

Vispirms bērns spēj izveidot savu galveno kopēju attēlu un parasti, tā ir mamma. Nākamais attīstības solis ir spēja veidot iztēli no atmiņas (Piaget, Inhelder, 1971).

„Spēja veidot iztēli attīstās, cilvēkam kļūstot pieaugušam. Šveices psihologs Ž.Piažē ir atklājis, ka iztēles spējas veidojas jau apmēram 18 – 24 mēnešu vecumā. Vispirms bērns spēj izveidot sava galvenā kopēja attēlu, un parasti tā ir māte. Nākamais attīstības solis ir spēja veidot iztēli no atmiņas” (Ozoliņa-Nucho, Vidnere, 2000, 21).

„Laika posms no trīs līdz sešu gadu vecumam, kad daudzi bērni apmeklē bērnudārzu, aptver gadus, kad iepriekš gūtais tiek paplašināts un nostiprināts un kad var labot iepriekš pieļautās kļūdas. Taču arī šajā periodā audzinātājs ņem vērā, ka viss būtiskais notiek, tikai pateicoties bērna pašaktivitātei un ieinteresētībai” (Helminga, 2006, 16).

„Ap 3 gadu vecumu, kad bērns jau zina, ko sagaidīt no tā vai cita cilvēka, izveidojušās jau vismaz divas shēmas – „pieaugušais” un „bērns”, un bērns sāk rotaļāties kopā ar citiem bērniem. Rotaļās attīstās ne tikai saskarsmes prasmes un iemaņas, bet turpina attīstīties arī uztvere, atmiņa un domāšana” (Svence, 1999, 67). „3 gadu vecumā – veidojas spējas vispārināt, atrast jaunas asociācijas starp jau zināmo priekšmeta funkciju vai nozīmi un jauno. Bērns sāk fantazēt un variet, modelēt. Iztēle ir nozīmīgs psihiskais process, līdz skolas vecumam tā kļūst par vislabāk attīstīto izziņas procesu psihē” (Svence, 1999, 68-69).

„Šajā periodā (3 gadi) vadošā bērnu darbība ir spēle un rotaļa. Manipulācijas ar priekšmetiem ir priekšnoteikums bērnu iesaistei rotaļās un spēlēs. Bērns grib darboties patstāvīgi, taču līdzīgi tam, kā to dara pieaugušais, kas viņam ir paraugs, kura darbības viņš vēro un atdarina. Bērns vēlas, lai pieaugušais piedalās viņa priekšmetiskajās darbībās, rotaļās un spēlēs” (Valsts izglītības satura centrs, 2016, 4).

Trīs gadus vecu bērnu spēles bieži vien ir saistītas ar viņu reālo pieredzi un parasti ietver dažādus priekšmetus, kā arī valodas plašu izmantošanu. Bērniem patīk aprakstīt to, ko viņi dara. Trīs gadus veci bērni jau izdomā dažādus personāžus un scēnas. Tomēr to mūžs parasti nav ilgs – 3 gadus veci bērni ātri maina lomas un tikpat ātri maina sižetus (Miller, 2017).

4 gadu vecumā bērni atgriežas pie tēmām, kuras jau parādījās viņu spēlēs trīs gadu vecumā, taču tagad spēles kļūst detalizētākas un reālistiskākas. Lai arī bērnu spēlēs ļoti liela loma ir iztēlei, četrus gadus veci bērni arvien labāk saprot atšķirību starp realitāti un iedomu (Miller, 2017).

Kad bērns spēlējas, viņa iztēle kļūst aktīvāka. Viņš var spēlēt lomu spēles ar iedomu draugiem vai rotaļlietām, piemēram, tējas ballīti, kurā piedalās viņa rotaļlietas. Viņš izmēģinās dažādas lomas un uzvedības modeļus, piemēram, spēlēs ārstu vai vecāku. Šajā vecumā bērniem bieži ir iedomu draugi, lai gan bērni visticamāk jau ir spējīgi atšķirt realitāti no iedomas (Green, 2017).

„Pieaugušo cilvēku darbību imitēšana rotaļā ir saistīta ar iztēles darbību. Bērns nekopē īstenību, viņš kombinē dažādus dzīves iespaidus ar savu pieredzi.

Rotaļa ir bērniības valoda. Bērns tādā veidā mācās komunicēties ar saviem vienaudžiem un vecākiem, vingrinās nopietnai nākotnes darbībai, pauž savu tieksmi, vēlmes un vērtības” (Špona, Jermolajeva, Stangaine, Siliņa-Jasjukeviča, Tauriņa, Medne, ... Vigule, 2015, 24).

Nepieciešams, lai rotaļas būtu pietiekami daudzveidīgas. Emocionālu un garīgu gandarījumu bērns gūst gan paša izdomātās rotaļās, gan pieaugušo radītājās, ja viņš var brīvi darboties (Dzintere, 2005). Abu veidu rotaļām ir kopīgas īpašības:

- labprātīgi izvēlēta darbība ar tai raksturīgu emocionālu pacēlumu, rotaļas prieku;
- tā ir īpaša modelējoša darbība, kur bērns vai nu pats izpilda lomu, vai modelē notikumus, pastāvēt saiknei ar reālo pasauli, attēlojot reālu darbību vai attiecības (izpilda mājas un meža dzīvnieku lomas, iet pa rūķa pēdām, meklē mantkārīgās žagatas dārgumus, iejūtas dārznieka, puķu pārdevējā lomās, izspēlē dažādas situācijas).

„Rotaļa dod iespēju attīstīt sensoros, izziņas, emocionālos un citus bērna psihiskos procesus” (Freiberģa, Priede, 2007, 50).

„Rotaļājoties bērnam uzkrājas praktiskā pieredzē. Atšķirībā no zināšanām prasmes nevar iemācīties tikai ar mutiskām metodēm (stāstot, lasot), jo prasmēm nepieciešama dinamika, koordinācija un integrācija, Visoptimālākos apstākļus tam rada rotaļa” (Dzintere, Stangaine, 2007, 6).

„Bērnu mākslinieciskās pašizteikšanās izpausmes vērojamas jau otrajā, trešajā dzīves gadā, kad mazuli sevi aizrautīgi izgrezno ar lakatiem, šallēm, kad viņi rotājas, dzied, zīmē, kad pēc saviem uzskatiem „spēlē teātri”, pakāpeniski sākot ietvert savās rotaļās dažas pasaku vai literāro darbu epizodes. Šī tieksme piemīt gan meitenēm, gan zēniem” (Puškarevs, 2001, 9).

„Jaunākajā un vidējā pirmsskolas vecumā bērnus interesē teatrālo rotaļu atribūtika – roku lelles, galvas maskas utt., kas bieži ir stimulējošas dramatizācijas rotaļām. Sevišķi aktuāla šinī vecumā ir tā saucamā greznošanās. Uzņemoties aktiera lomu, attēlojot dažādus tēlus, rotaļnieks mācās saistīt ārējā plāna darbības ar iekšējā plāna darbībām – sejas izteiksmi, kustībām, valodu, ar tēla izjūtām, vingrinās izprast un izdzīvot tēlu” (Dzintere, Stangaine, 2007, 120-121).

Bērnu radošā darbība izpaužas rotaļas jēgā un tās realizācijas līdzekļu meklēšanā. Cik daudz izdomas vajag, lai izlemtu kādā ceļojumā doties, kā nokomplektēt kuģi vai lidmašīnu, kādi līdzekļi tam nepieciešami. Rotaļā bērni vienlaikus ir dramaturģi, suflieri un aktieri, tomēr viņi „neiznēsā” savu ideju, negatavojas ilgu laiku lomas iestudēšanai kā aktieri. Viņi rotaļājas paši savam priekam, izsakot savas idejas, sapņus, domas, jūtas, ko viņi jūt dotajā brīdī.

Izcilais režisors un aktieris K. Staņislavskis, raksturojot bērnu rotaļu saka, ka „... bērna rotaļa atšķiras ar ticību īstenībai un iedomas patiesumam. Pietiek tikai bērnam sev pateikt „it kā”

un iedomājas jau tajā dzīvo. Pie tam, bērniem ir vēl viena īpašība: bērni zin to, kam jātic un ko nevajag ņemt vērā” (Станиславский, 1954, 74).

Rotaļas darbība rodas ne tikai no iedomātas situācijas, bet atgriezeniski – jauna darbība izraisa jaunu rotaļas situāciju. Tādējādi, rotaļāšanās noteikumi veicina iztēli, padara to nepieciešamu.

„Lomu rotaļas bērns sāk spēlēt tieši pirmsskolas vecumā, rotaļu procesā iepazīstot savu individualitāti un izmēģinot lomas, kādas spēlēs nākotnē” (Valsts izglītības satura centrs, 2016, 4). „Šī spēle “izaug” no manipulācijām ar priekšmetiem. Spēles noteikumi liek bērnam apzināties un vērtēt sevi, vērtēt spēles partnerus un salīdzināt sevi ar viņiem” (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008).

Rotaļa nes sevī pašdarbības raksturu. Bērni rotaļas radītāji, paši ir tās veidotāji. Viņi atspoguļo tajā savas zināšanas par zināmām dzīves parādībām, notikumiem, izsaka savu attieksmi pret tām. Tikai kļūstot par saistošu un iemīļoto bērnu vidū, rotaļa attaisnos savas izglītojošās un iztēli attīstošās potences.

„Viss, kas bērnu dzīvē rada brīnumus, dod viņiem iespēju un brīvību attīstīt iztēli. Lūk, kas palīdzēs bērniem piedzīvot brīnumus pēc iespējas ilgāk:

- gulētiešanas pasakas;
- pašu sacerēti stāsti;
- tukšas kartona kastes, nūjas, auklas un citi viegli pārveidojami priekšmeti;
- daba – meži, pludmales, parki, pakalni;
- ūdens – ezeri, upes, strauti, jūra, pat ūdens šļūtene dārzā;
- senas vietas – pilis, cietokšņi, drupas;
- mīti un leģendas – seni nostāsti, burvju gredzeni utt.;
- pārsteigumi;
- teātra izrādes;
- rotaļas ar pārgērbšanos, iztēles un fantāzijas filmas;
- izbraucieni, ekskursijas, pētījumi un piedzīvojumi;
- pikniki” (Džeja, 2010, 32-33).

„Iesaistoties rotaļas procesā, bērns mācās dzīvot mūsu simboliskajā pasaulē, domu un vērtību pasaulē, tajā pašā laikā izzinot, izmēģinot un mācoties” (Freiberga, Priede, 2007, 50).

Bērns rotaļā fantazē, kas liecina par viņa prāta spējām veidot izdomātus tēlus. Fantāzijas tēlos viņš dzīvo tikpat kā īstenības pasaulē. To apstiprina visa bērna rotaļu pasaule: ja bērns savās rotaļu lietišķās neredzētās iedomātās būtnes, viņš nerotaļātos. Tāpat bērna noticēšana dažādām nereālām parādībām, viņa baidīšanās vai sajūsmināšanās izskaidrojama ar dzīvu un spilgtu fantāziju (Dzintere, Stangaine, 2005).

„Rotaļa ir brīnumlīdzeklis bērnu iztēles veicināšanā. Pirmsskolas vecuma bērnam galvenais darbības veids ir rotaļa, tādēļ pedagoģiskais process ir jāorganizē tā, lai bērni mācās rotaļājoties. Rotaļas, spēles, dzejoļi, dziesmas un mīklas bērnu iepriecina un aktivizē. Mācīšana ar rotaļu palīdzību dod labākus mācīšanās rezultātus nekā izmantojot darba burtnīcas vai darba lapas. Ir vēlams mudināt bērnu darboties priekam, neakcentēt jēdzienus „pareizi”, „nepareizi”, atbalstīt un novērtēt bērnu mēģinājumus, uzdrīkstēšanos un riskēšanu” (Valsts izglītības satura centrs, 2016, 12).

Bērība ir brīnums – brīvība no ikdienas realitātes, brīvība no atbildības, brīvība no pieaugušo dzīves ierobežojumiem (Džeja, 2010).

Tātad svarīgi saprast vienu, ka rotaļa bērnam ir brīnumaina pasaule, kur lelles iet viena pie otras ciemos, kur draudzējas zaķi, lāči un lapsas, lidmašīnas lido tālajās zemēs utt. Tikai šajā brīnumainā pasaulē, ko dēvē par rotaļu, bērns var un viņam tas ir nepieciešami pilnvērtīgi dzīvot un mācīties.

3. 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšanas iespējas rotaļā

3.1. Pētījuma organizācija un metožu raksturojums

Praktiskais pētījums tika veikts laika posmā no 01.08.2018 līdz 31.10.2018. Rīgas „X” pirmsskolas izglītības iestādē, 3–4 gadus vecu bērnu grupā. Pētījumā piedalījās 10 vecāki, 14 grupas bērni: 8 meitenes un 6 zēni. Bērnu vārdi ir mainīti.

Darba autore par pamatu pētījumam izvēlējās teorētisko metodi- pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīzi. Darba praktiskajā daļā tika izmantotas empīriskās metodes, kā pedagoģiskā novērošana, aptaujas metode – anketēšana.

Empīriskais pētījums tika veikts ar mērķi pārbaudīt sākotnēji izvirzīto hipotēzi - 3-4 gadīgu bērnu iztēles attīstības veicināšana rotaļā tiks veicināta, ja tiek nodrošināta:

- ✓ Sistemātiskā un mērķtiecīga rotaļu izmantošana speciāli organizētās nodarbībās.
- ✓ Speciāli atlasītu rotaļu lietošana ārpus nodarbību laikā.
- ✓ Mērķtiecīga rotaļu strukturēšana, plānojot rotaļas un ņemot vērā individuālās pieejas principu.

Pētījumā izmantotās metodes:

Pedagoģiskā novērošana ir pedagoģiska metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Šīs metodes priekšrocība ir tāda, ka pedagogs var veikt pedagoģiskos novērojumus gan pats, gan arī iesaistīt pārējos pedagoģiskos darbiniekus un vecākus (Baldiņš, Raževa, 2001, 19).

Novērošana ir mērķtiecības sistemātiska indivīda vai grupas uzvedības apsekošana konkrētos apstākļos. Ir viena no psiholoģijas galvenajām metodēm. Paredz mērķtiecīgu uzmanības pievēršanu tiem uzvedības aspektiem, kas interesē pētnieku (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 95).

Anketēšana ir pētīšanas metode grupā, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot aptaujātā personas vārdu un uzvārdu. Ar anketas palīdzību ir iespēja izziņāt noteiktus tipiskus faktiskus datus, iegūt izpratni un spriedumus par dažādiem jautājumiem. Turklāt anketēšanas materiāla raksturs ir pateicīgs apstrādei (Albrehta, 1998, 55).

Pētījuma uzdevumi:

- izstrādāt bērnu pedagoģiskās novērošanas kritērijus un to radītājus;
- veikt bērnu pedagoģisko novērošanu;
- veikt bērnu raksturojumu;
- bērnu vecāku anketēšana;
- iegūto datu apkopošana.

3.2. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Lai izvērtētu 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles veicināšanu rotaļā, darba autore veica bērnu raksturojumu, izmantojot empīrisko pētījumu – novērošanu. Darba autore vēroja 3 – 4 gadus vecus bērnu grupu. Grupā ir 21 bērns, no tiem tiek vēroti 14 bērni: 8 meitenes un 6 zēni.

Annija (4 gadi) – jauka, klusa, kautrīga. Meitene praktiski neēd bērnu dārzā jau no siles grupas. Dažreiz nevar saprast kā izpildīt uzdevumu. Spēlējas leļļu stūrītī.

Aija (3 gadi) – gudra, emocionāla, draudzīga. Meitene ir centīga, bet ja kaut kas nesanāk, sāk nervozēt. Labprāt liek puzzles, patīk zīmēt. Leļļu stūrītī patīk spēlēties teatralizētas rotaļas.

Sigita (4 gadi) – gudra, labi attīstīta meitene, ātri iegaumē dzejoļus, trokšņaina. Patīk zīmēt, likt puzzles, bet leļļu stūrītī patīk komandēt. Grib būt par līderi.

Loreta (3gadi) – klusa, vidēji attīstīta meitene, centīga, ja kaut kas neizdodas – pārdzīvo. Spēlējas leļļu stūrītī vai ar mantiņām kuras atnestas no mājās. Liek puzzles, spēlē galda spēles. Zīmēt nepatīk.

Daniela (3 gadi) – mierīga, paklausīga. Nodarbības laikā ne pārāk aktīva. Iztēles process ne īpaši attīstīts. Spēlējas kopā ar zēniem celtniecības stūrītī, leļļu stūrītī nepatīk spēlēties.

Ketija (4 gadi) – enerģiska, labi attīstīta meitene, ātri iegaumē dzejoļus. Patīk zīmēt, galda spēles nepatīk. Spēlējas leļļu stūrītī un ar mīkstām rotaļlietām. Cenšas komandēt. Labprāt spēlējas ar zēniem.

Paula (4 gadi) – meitene atnāca uz grupu 01.08.18. Klusa, centīga, no sākuma bija slēgta. Pakāpeniski sāk atvērties. Meitenei ir bailes sajūta izdarīt kaut ko nepareizi. Sākumā ar bērniem nespēlējas, pavadīja laiku vienatnē. Pašlaik spēlējas leļļu stūrītī vai kopā ar zēniem.

Darina (4 gadi) – gudra, enerģiska, labi attīstīta meitene. Patīk dziedāt, brīžiem mēģina sacerēt dzejoļus. Leļļu stūrītī nepatīk spēlēties. Patīk zīmēt, likt puzzles, izgriezt.

Marks (4 gadi) – neaktīvs, zēns ar raksturu, visu māc, bet neko negrib darīt. Ja nav noskaņojuma, var visu dienu sēdēt un neko nedarīt. Spēlēties nepatīk, neizrada iniciatīvas.

Roberts (4 gadi) – enerģisks, mīl sevi un lai visa uzmanība būtu veltīta viņam. Mājās daudz laika pavada skatoties televizoru, tāpēc arī visas rotaļas viņam saistītas ar zombijiem. Biedē ar tiem tēliem bērnu.

Kristers (3 gadi) – raudulīgs, neaktīvs. Jebkura iemesla dēļ sāk raudāt. Daudz laika pavada celtniecības stūrītī, ceļ mājās, garāžas. Zīmēt un galda spēles nepatīk.

Mārtiņš (3 gadi) – izlutināts, kaprīzs. Ja kaut kas ir ne tā kā grib zēns, ilgi un niķīgi raud. Vidēji attīstīts zēns, spēlējas ar mašīnām, celtniecības stūrītī un liek puzzles.

Jānis (4 gadi) – neakurāts gan nodarbības laikā, gan apģērbā, ātri iegaumē dzejoļus. Rotaļas laikā daudz fantazē. Savās rotaļās izmanto daudzveidīgus materiālus.

Lauris (4 gadi) – emocionāls, izlutināts, bieži agresīvs. Daudz laikā mājās pavada pie televizora. Zīmēt nepatīk, bet ja zīmē, tad pārsvarā visus elementus aizkrāso ar melno krāsu. Spēlējas celtniecības stūrītī un ar mašīnām.

Kopumā grupā ir draudzīga atmosfēra. Bērni cenšas viens otram palīdzēt, ir atsaucīgi. Grupas skolotājas daudz runā bērniem dzejoļus, piedāvā attīstošas un radošas rotaļas. Bērni šajā grupā attīstīti daudzveidīgi.

3.3. Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze

Apkopojot un analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru, darba autore izvirzījusi kritērijus un to rādītājus iztēles izpētei:

- jaunu tēlu radīšana;
- spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus;
- rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju;
- pats piedāvā aktivitāti.

Kritēriju rādītāji:

- Bieži
- Reti
- Nekad

Pētījuma rezultāti tiek atspoguļoti 2. tabulā (skat. 2.tabulu).

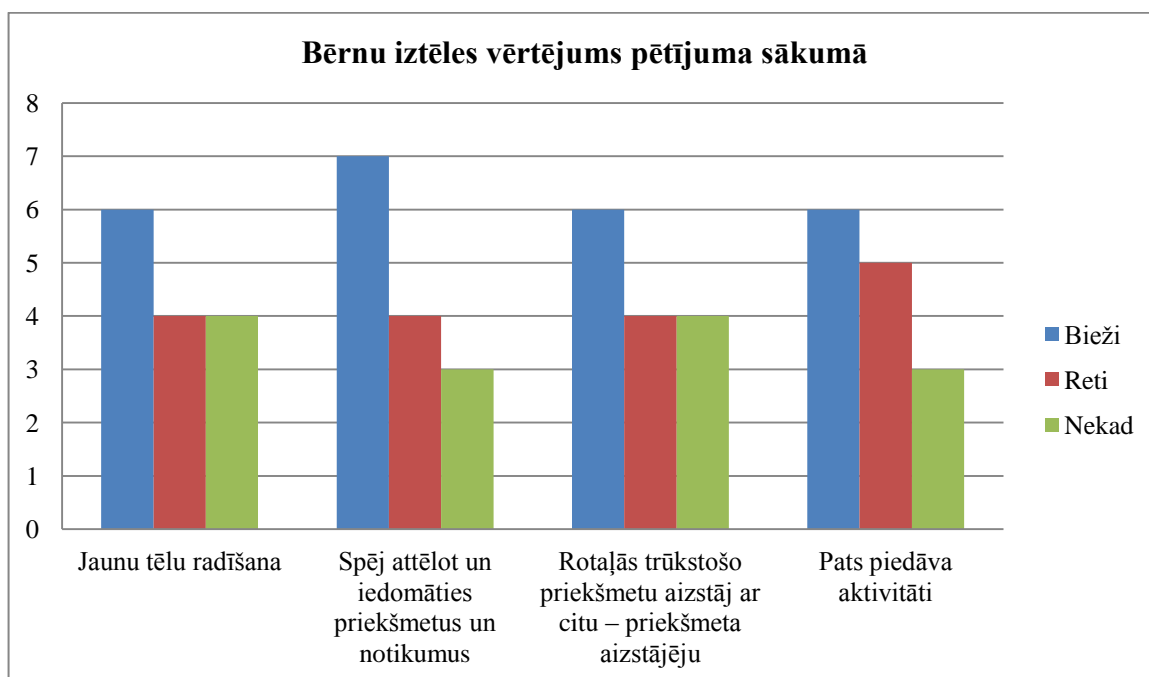
2.tabula. Bērnu iztēles vērtējums pētījuma sākumā

Bērna vārds	Kritēriji			
	Jaunu tēlu radīšana	Spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus	Rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju	Pats piedāvā aktivitāti
Annija	Nekad	Nekad	Nekad	Nekad
Aija	Reti	Reti	Reti	Reti
Sigita	Bieži	Bieži	Bieži	Bieži
Loreta	Reti	Reti	Reti	Reti
Daniela	Nekad	Reti	Reti	Reti
Ketija	Bieži	Bieži	Bieži	Bieži
Paula	Nekad	Nekad	Nekad	Nekad
Darina	Bieži	Bieži	Bieži	Bieži
Marks	Nekad	Nekad	Nekad	Reti
Roberts	Bieži	Bieži	Reti	Reti
Kristers	Reti	Reti	Nekad	Nekad
Mārtiņš	Reti	Bieži	Bieži	Bieži

Jānis	Bieži	Bieži	Bieži	Bieži
Lauris	Bieži	Bieži	Bieži	Bieži

Aplūkojot tabulu var secināt, ka Sigitas, Ketijas, Darinas, Roberta, Jāņa un Laura iztēles attīstības līmenis ir lielāks, nekā Aijai, Loretai, Danielai, Kristeram un Mārtiņam. Grupā ir 3 bērni, kuriem pēc izvirzītajiem kritērijiem iztēles process nav attīstīts.

Darba autore apkopo kritēriju rezultātus 3. attēlā (skat. 3. attēlu).

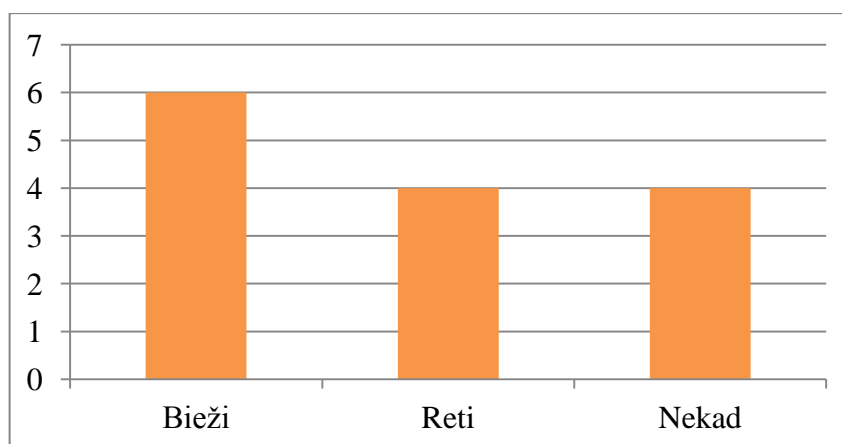

3.attēls. Bērnu iztēles vērtējums pētījuma sākumā

Diagrammā ir redzams, ka sešiem bērniem visos kritērijos ir labs iztēles attīstības līmenis, bērni labprāt veic rotaļas patstāvīgi, bez skolotājas palīdzības. Pieciem bērniem iztēles attīstības līmenis ir vidējs. Grupā ir bērni kuriem pēc izvirzītajiem kritērijiem iztēles process nav attīstīts. Šie bērni neizrāda iniciatīvu, rotaļas procesā pievienojas tikai pēc aicinājuma, vai vispār nepiedalās rotaļu procesā.

Darba autore analizē katru kritēriju atsevišķi.

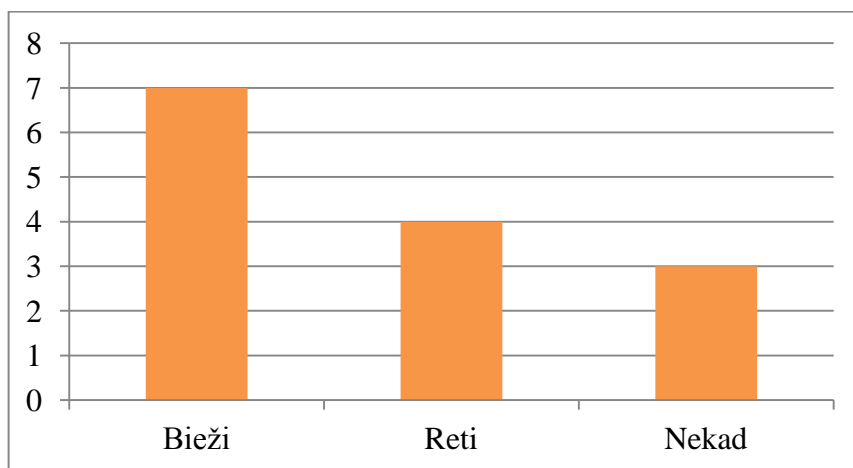
1.kritērijs – jaunu tēlu radīšana (skat. 4.att.).

4.attēls. Jaunu tēlu radīšana

Diagrammā ir atspoguļots kā bērni rod jaunu tēlu. Kā redzams 6 bērni bieži spēlēšanas laikā izdomā jaunus tēlus, bērniem viegli izdomāt jaunu tēlu, bez pedagoga vai grupas biedra palīdzības. Četri bērni reti izdomā jaunu tēlu, kaut gan viņi var to izdarīt, bet viņi labprāt spēlē rotaļas, kurus izdomā citi bērni. Grupā ir četri bērni, kuriem jaunu tēlu radīšanas process vispār neinteresē.

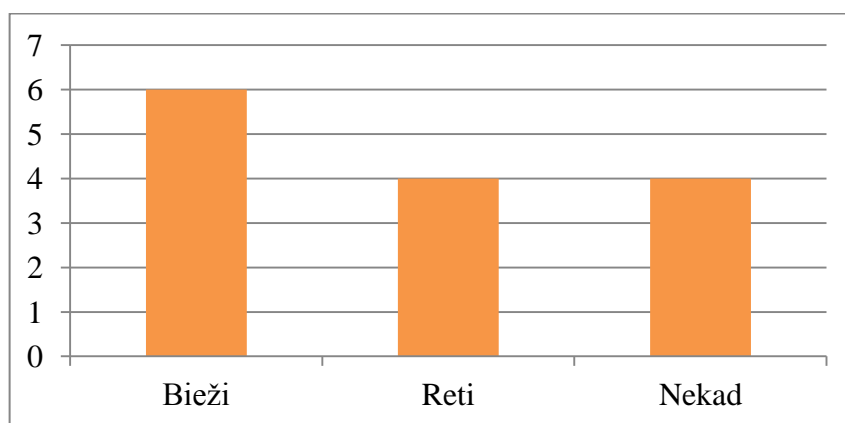
2.kritērijs - spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus (skat. 5.att.).

5.attēls. Spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus

Septiņi bērni – Sigita, Ketija, Darina, Roberts, Mārtiņš, Jānis, Lauris bieži spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus. Bērni, kuri spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus, iztēle ir attīstīta vairāk nekā tiem bērniem, kuri to spēj darīt reti. Aija, Loreta, Daniela un Kristers reti attēlo un iedomājas priekšmetus un notikumus. Savukārt Annijai, Paulai un Markam ir grūtības ar spēju attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus.

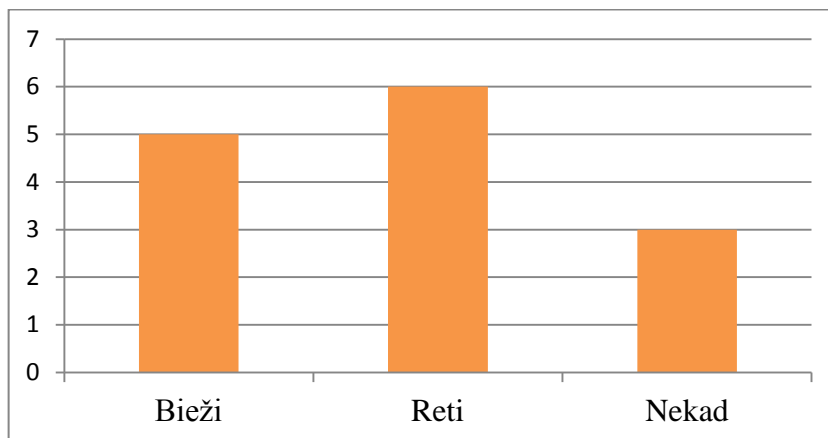
3.kritērijs - rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju (skat. 6.att.).

6.attēls. Rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju

Diagrammā ir redzams, ka seši bērni spēj rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāt ar citu – priekšmeta aizstājēju. Četri bērni dara to reti un četri bērni nekad neaizvieto rotaļās trūkstošo priekšmetu ar citu – priekšmeta aizstājēju.

4.kritērijs - pats piedāvā aktivitāti (skat. 7.att.).

7.attēls. Pats piedāvā aktivitāti

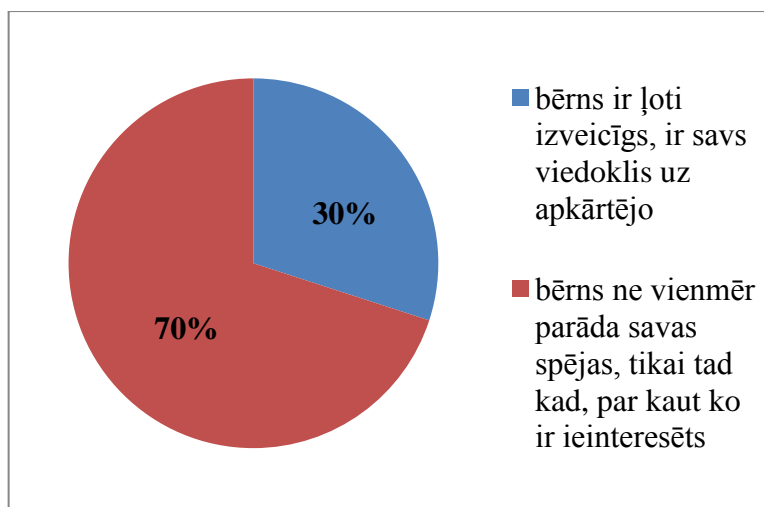
Diagrammā ir atspoguļota spēja pašu bērnu piedāvātās aktivitātes. Kā redzams, pieci bērni – Sigita, Ketija, Darina, Jānis un Lauris spēj paši piedāvāt aktivitātes. Seši bērni – Aija, Loreta, Daniela, Marks, Roberts un Mārtiņš dara to reti. Viņi labprāt pievienojas piedāvātam aktivitātēm. Trīs bērni - Annija, Paula un Kristers nekad nepiedāvā aktivitātes. Bērni spēlējas piedāvātās rotaļas vai nepiedalās vispār.

Analizējot bērnu iztēles vērtējumu pētījuma sākumā pēc izvirzītajiem kritērijiem var secināt, ka no 14 bērniem lielākai daļai tomēr iztēles attīstības līmenis ir augsts. Ir bērni, kuriem ir vidējs attīstības līmenis un dažiem bērniem iztēles process nav attīstīts, to jāveicina rotaļāšanās laikā.

Pētījuma laikā darba autore sastādīja anketas bērnu vecākiem. Anketēšanā piedalījās 10 vecāki no 14.

Pirmajā anketā vecākiem bija piedāvāts uzzināt par bērna radošumu (skat. 1.pielikumu).

Darba autore anketēšanas atbildes apkopo 8. attēlā (skat. 8.att.).

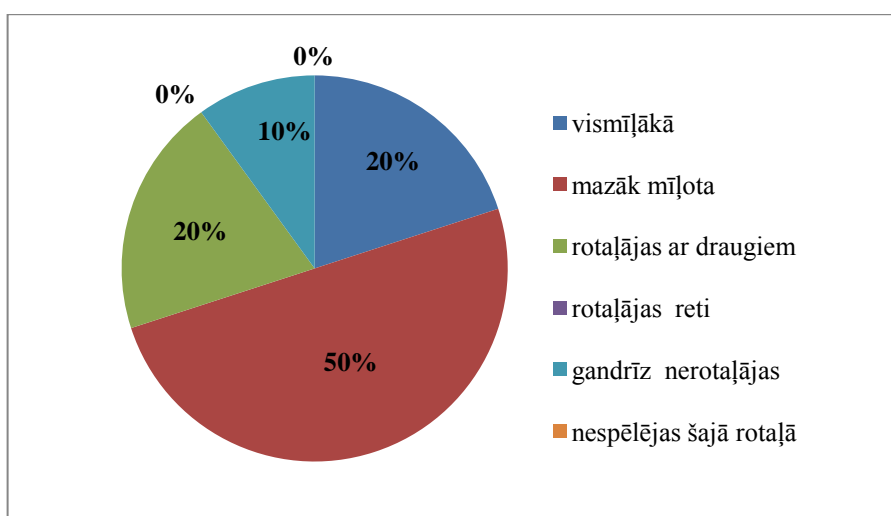
8.attēls. Bērna radoša ievirze

Kā redzams diagrammā 30% vecāku novērtē savu bērnu, kā ļoti izveicīgu, 70% vecāku uzskata, ka bērns ne vienmēr parāda savas spējas, bet tikai tad, kad ir par kaut ko ieinteresēts. Analizējot vecāku anketēšanu un līdz šim veikto pētījumu grupā, var secināt, ka tomēr vecāki redz savu bērnu no cita redzesloka, nekā darba autore. Dažreiz mājās bērns uzvedas citādāk, nekā dārziņā.

Otrajā anketā tiek piedāvāts uzzināt kādas rotaļas pēc vecāku vērtējuma bērniem patīk (skat. 2.pielikumu).

Anketēšanas atbildes tiek apkopotas attēlos.

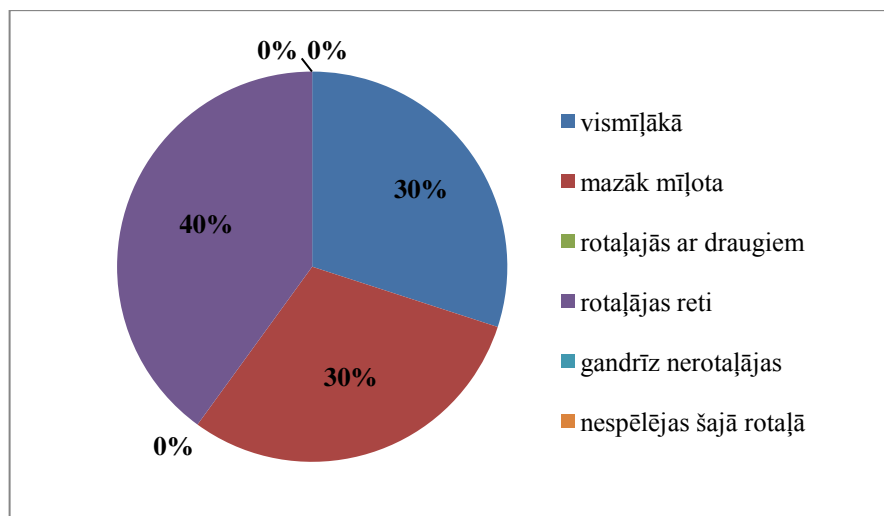
9.attēls (skat. 9.att.).

9.attēls. Manipulatīvas rotaļas

Kā redzams šajā diagrammā 50% vecāku atbildēja, ka viņu bērniem manipulatīvas rotaļas ir mazāk mīlas. 20% atbildēja, ka šīs rotaļas ir vismīlākās, 20% rotaļājas ar draugiem un 10% gandrīz nerotaļājas. Neviens neatzīmēja, ka bērns vispār nespēlējas šajās rotaļās.

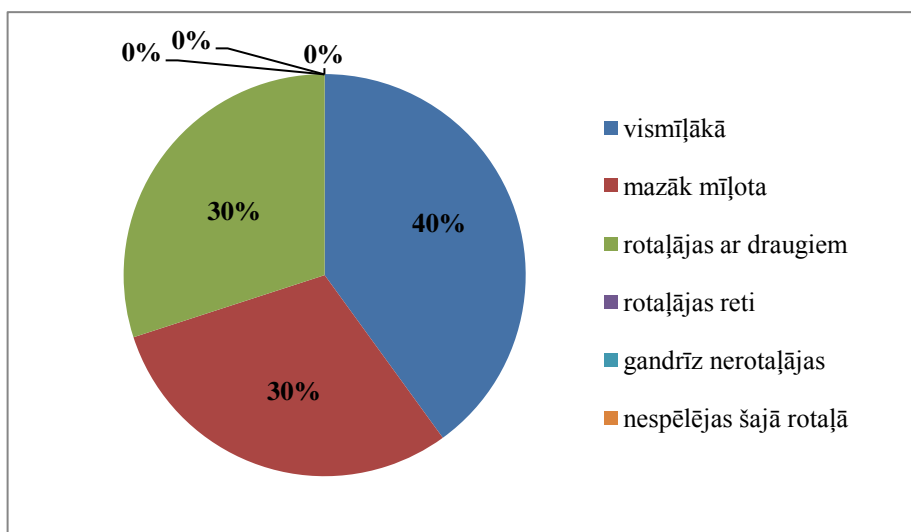
10.attēls (skat. 10.att.).

10.attēls. Celtniecības rotaļas

30% vecāki atbildēja, ka celtniecības rotaļas ir vismīļākās rotaļas viņu bērniem, kā arī 30% atzīmēja šīs rotaļas kā mazāk mīļotas, tomēr 40% atzīmēja, ka bērns reti rotaļājas šajās rotaļās.

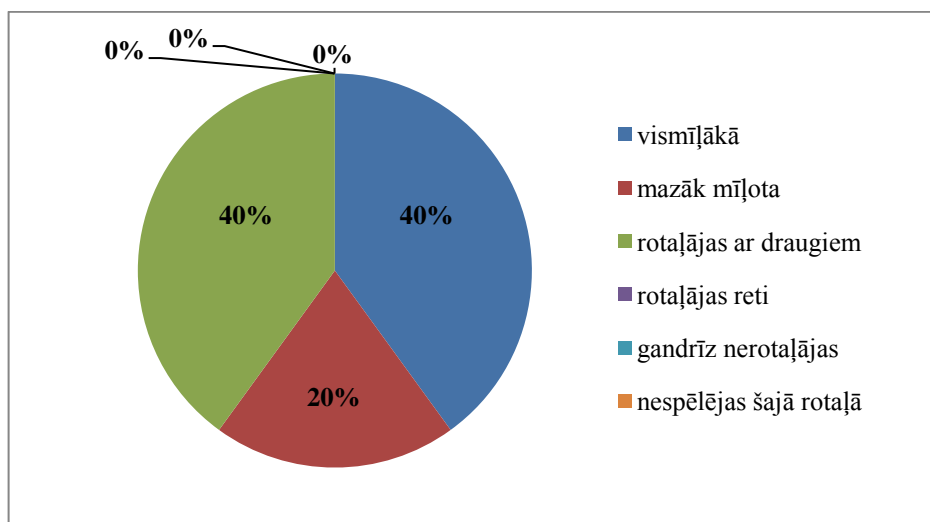
11.attēls (skat. 11.att.).

11.attēls. Radošās rotaļas (lomu rotaļas/teatrālas rotaļas)

Šajā diagrammā ir redzams ka radošās rotaļas uzskata par vismīļākām 40%. 30% atzīmēja kā mazāk mīļotus un 30% norāda, ka bērns rotaļājas ar draugiem. Kategorijas: rotaļājas reti, gandrīz nerotaļājas un nespēlējas šajā rotaļā neatzīmēja neviens.

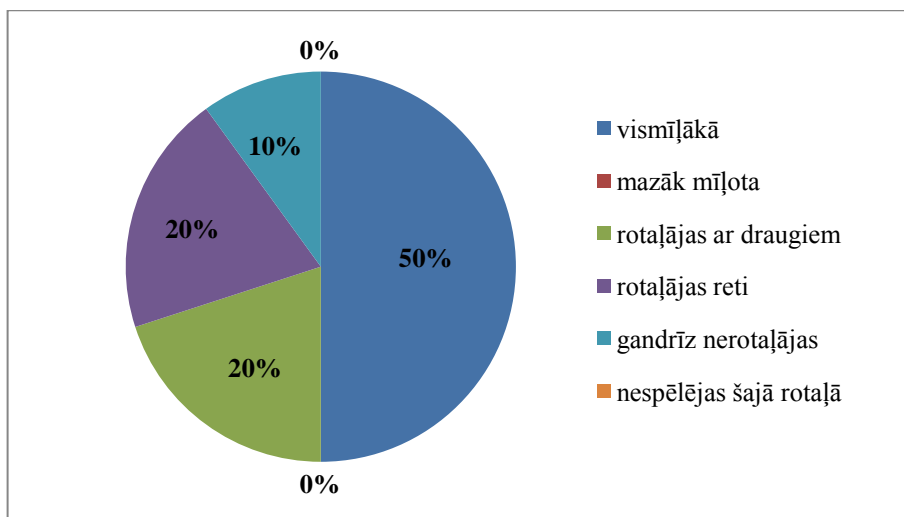
12.attēls (skat. 12.att.).

12.attēls. Kustību rotaļas

40% vecāku atzīmēja, ka kustību rotaļas tiek uzskatītas kā vismīļākās. Kā arī 40% atzīmēja, ka bērni rotaļājas ar draugiem šajās rotaļās un tikai 20% uzskata šīs rotaļas kā mazāk mīļotas.

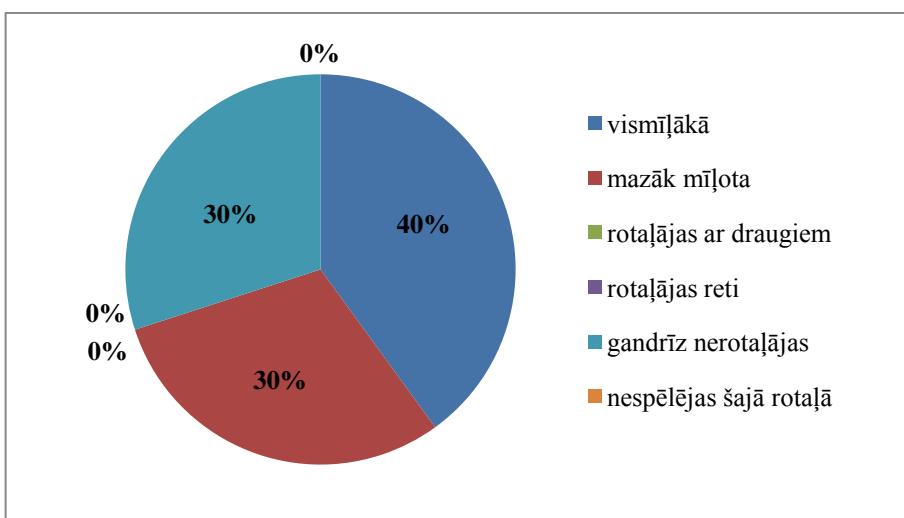
13.attēls (skat. 13.att.).

13.attēls. Galda spēles, ieskaitot vizuālo mākslu, māksliniecisko literatūru

Diagrammā ir redzams, ka 50% vecāku uzskata par vismīļāko galda spēles, ieskaitot vizuālo mākslu un māksliniecisko literatūru. 20% atzīmē, ka bērns rotationalājas ar draugiem, kā arī 20% rotationalājas reti. Turpretī 10% atzīmē, ka bērns gandrīz nerotalājas galda spēles, ieskaitot vizuālo mākslu un māksliniecisko literatūru.

14.attēls (skat. 14.att.).

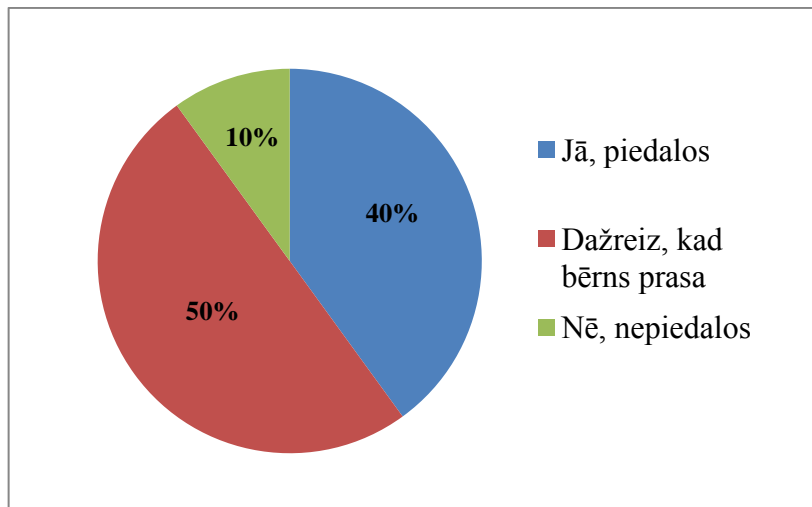
14. attēls. Datorspēles (planšētdators, mobilie telefoni), multfilmas

Kā redzams 40% atzīmē datorspēles un multfilmas kā vismīļākās, 30% atzīmēja kā mazāk mīlošu un 30% ka bērns gandrīz nerotalājas.

Analizējot visas diagrammas var secināt, ka gandrīz visas piedāvātās rotaļas par dominējošo kategoriju tomēr bija vismīļākā rotaļa. Tikai manipulatīvās rotaļās atzīmēja mazāk mīlas par dominējošo kategoriju. Celtniecības rotaļas par dominējošo kategoriju atzīmē to, ka bērns rotationalājas reti. Ar lielāko prieku darba autore atzīmē, ka kategoriju – nespēlējas šajā rotaļā neatzīmēja neviens. Tomēr bērni rotationalājas katrā piedāvāta rotaļu kategorijās, kaut kur vairāk, kaut kur mazāk, bet rotationalājas.

Trešajā anketā vecākiem tiek piedāvāts atbildēt par viņu dalību bērnu rotaļās (skat. 3.pielikumu).

Darba autore anketēšanas atbildes apkopo 15. attēlā (skat. 15.att.).

15.attēls. Vecāku dalība rotaļās

Kā redzams diagrammā lielākā daļa vecāku 50% piedalās bērnu rotaļās, kad bērns to prasa. 40% vecāku piedalās visu laiku un tikai 10% nepiedalās bērnu rotaļu laikā.

Darbā ar bērniem tiek izvēlētas dažādas rotaļas, lai veicinātu bērnu iztēles attīstību. Dažas rotaļas tiek piedāvātas zemāk.

1. Rotaļa „Pirkstiņos noslēptais” (skat. 4.pielikumu).

Uzdevumi: veicināt bērna iztēles attīstību jauna tēla radīšanā.

Materiāli: balta lapa, krāsaini zīmuļi vai krītiņi.

Rotaļas gaita: Skolotāja piedāvā bērniem apvilkt savu plaukstu, kam nesanāk skolotāja palīdz. Pēc izdarītā skolotāja pievērš bērnu uzmanību, ka uz lapas ir plauksta kontūra, bet ja padomāt un iztēloties, tad plaukstu kontūru var par kaut ko pārvērst. Skolotāja mudina bērnus iztēloties un pievienojot detaļas, pārvērst parastu zīmējumu par jaunu krāsainu zīmējumu.

2. Rotaļa „Pasaka otrādāk” (skat. 5.pielikumu).

Uzdevumi: piesaistīt bērna uzmanību, bagātināt vārdu krājumu, veicināt bērnu iztēli, attīstīt domāšanu.

Materiāli: pasaka „Kukulītis”, dators, Power Point prezentācija.

Rotaļas gaita: Iepriekšējā dienā bērniem tiek atkārtota pasaka „Kukulītis”. Nākamajā dienā skolotāja stāsta pasaku „Kukulītis”. Pasakā tiek mainīti vārdi un pasakas varoņi. Skolotāja rada bērniem prezentāciju uz datora. Bērnu uzdevums uzmanīgi klausīties un skatīties, kad skolotāja pateiks nepareizi, tad bērniem jāizlabo un jāpasaka pareizi, pēc pasakas gaitas.

Šo rotaļu var vadīt neizmantojot prezentāciju, bet tikai stāstot bērniem. Vēlāk šī rotaļa bija atkārtota, tikai ar citām pasakām un bez prezentācijām.

3. Rotaļa „Formu darbnīca” (skat. 6.pielikumu).

Uzdevumi: attīstīt iztēli, konstruktīvo domāšanu.

Materiāli: tāfele, papīra sloksnes, skaitīšanas kociņi (katram bērnam)

Rotaļas gaita: Skolotāja piestiprina pie tāfeles papīra sloksnes, konstruējot shematiskus zīmējumus. Pēc tam bērniem tiek izdalītas skaitīšanas kociņas un piedāvāts izlikt figūras pēc dotā parauga. Kad bērni šo uzdevumu izpilda, viņiem tiek piedāvāts padomāt un izlikt no kociņām kaut kādu neparastu figūru vai zināmo (reālistisko) viņiem figūru/priekšmetu.

4. Rotaļa „Modes dizaineri”

Uzdevumi: attīstīt iztēli, aktivizēt domāšanu, pirkstu sīkās muskulatūras attīstīšana

Materiāli: meiteņu un zēnu attēli (katram bērnam pēc izvēles), no dažādiem materiāliem izgriezti apģērba un apavu elementi (cepures, jakas, bikses, zandaļi utt.), līme, dažādi dekori (spīdumi, puķītes, uzlīmes utt.).

Rotaļas gaita: Bērniem tiek piedāvāts iztēloties, ka viņi ir modes dizaineri. Skolotāja stāsta bērniem, ka pie viņiem ir atnācis klients un prasa viņiem palīdzību, lai izskatītos skaisti un moderni. Skolotāja mudina bērnus izvēlēties no dotiem materiāliem un uztaisīt aplikāciju. Katrs bērns izvēlas sev modeli (meiteņu vai zēnu attēlu) un ar piedāvātiem materiāliem izrotā savam modelim izvēlēto apģērbu un apavus. Pēc izdarītā katrs bērns rāda, kas viņam sanāca.

5. Rotaļa „Saliec attēlu no figūrām” (skat. 7.pielikumu).

Uzdevumi: iztēles attīstīšana, aktivizēt domāšanu, attīstīt telpisko orientāciju, konstruēšanas prasmes.

Materiāli: dažāda izmēra un krāsas ģeometriskas figūras (trīstūri, kvadrāti, apli, taisnstūri) – katram bērnam, tāfele.

Rotaļas gaita: Skolotāja piestiprina pie tāfeles ģeometriskas figūras, veidojot no tām shematiskus attēlus. Bērniem tiek izdalītas aploksnes ar ģeometriskām figūrām. Skolotāja piedāvā bērniem izlikt shematiskus attēlus no ģeometriskām figūrām pēc parauga. Pēc izdarītā darba skolotāja mudina bērnus izveidot no figūrām jaunus shematiskus attēlus pēc savas iztēles, izveidojot kaut ko jaunu un neparastu.

Vēlāk pēc šīs rotaļas atkārtotības bērniem tika piedāvāts izveidot shematisko attēlu un pielīmēt pie papīra.

6. Rotaļa „Iedomājieties...”

Uzdevumi: attīstīt iztēli, spēju attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus.

Materiāli: maisiņš ar bildēm.

Rotaļas gaita: Sēžot aplī skolotāja aicina bērnus piedalīties rotaļā „Iedomājieties...”. Skolotāja no maisiņā izvelk vienu bildi, bet bērnu uzdevums parādīt to, kas tajā bildē ir uzzīmēts, atdarināt to (svēces pūšana uz tortes, pulksteni, mašīnas signālu vai signalizāciju, frizieri, kurš

veido frizūru utt.). Bērni rāda pēc kārtas, ja kādam neizdodas, tad grupas biedri palīdz. Otrais rotaļas variants: skolotāja bildi rāda tikai vienam bērnam. Bērns rāda pārējiem, to kas attēlots bildē un bērni cenšas atminēt.

Pētījuma procesā visi bērni piedalījās piedāvātās aktivitātēs. Bērni ar interesi darīja kaut ko jaunu. Tie bērni kuri agrāk neizrādīja interesi, pēc neilga laika labprāt piedalījās jaunās rotaļās un aktivitātēs.

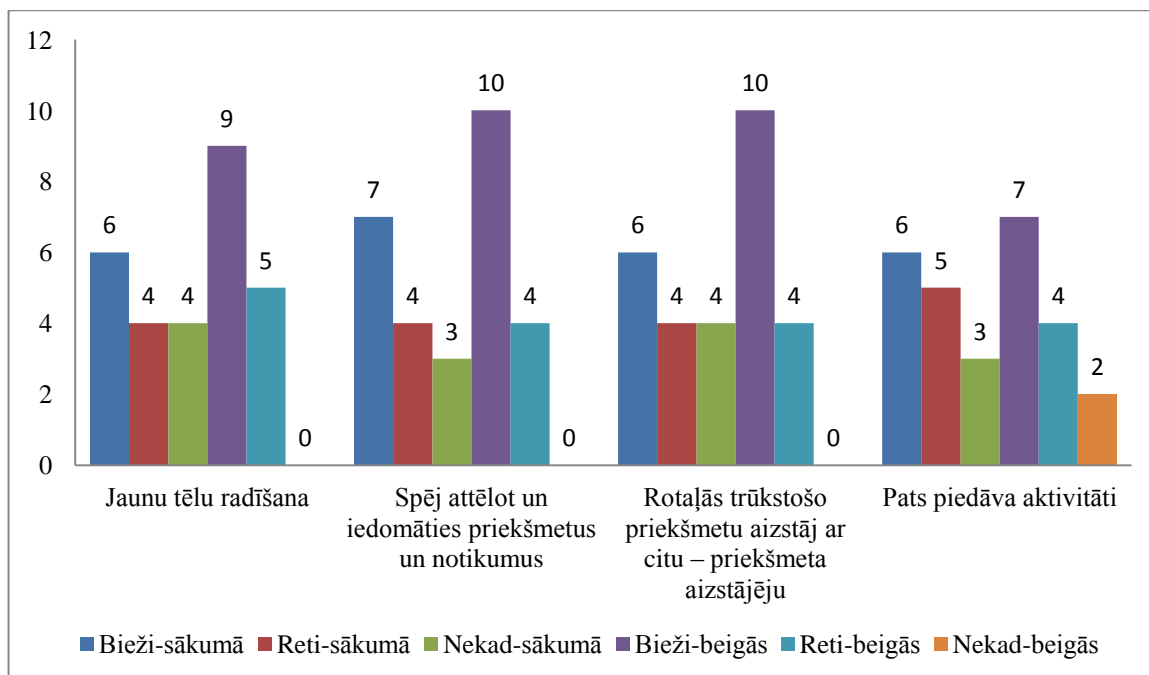
Darba autore pētījuma beigās atkārtoja bērnu vērtējumu pēc izvirzītajiem kritērijiem (skat. 3.tabulā).

3.tabula. Bērnu iztēles vērtējums pētījuma beigās

Bērna vārds	Kritēriji							
	Jaunu tēlu radīšana		Spēj attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus		Rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju		Pats piedāvā aktivitāti	
	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās
Annija	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Nekad</i>
Aija	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>
Sigita	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>
Loreta	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>
Daniela	Nekad	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>
Ketija	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>
Paula	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>
Darina	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>
Marks	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>
Roberts	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>
Kristers	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Reti</i>	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Reti</i>	Nekad	<i>Nekad</i>
Mārtiņš	<i>Reti</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>
Jānis	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>
Lauris	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>	<i>Bieži</i>

Tabulā redzams, ka pētījuma beigās redzams progress bērnu iztēles attīstībā pēc izvirzītajiem kritērijiem. Bērniem, kuriem bija rādītājs „reti”, pētījuma beigās mainījās uz „bieži”. Divi bērni tomēr kā agrāk nepiedāvā savas aktivitātes, bet autore uzskata, ka tas ir saistīts ar bērnu rakstura īpašībām. Bērniem patīk piedalīties rotaļās, bet paši viņi neko nepiedāvā, jo ir labi izpildītāji, nevis ierosinātāji.

Darba autore apkopo kritēriju rezultātus 16. attēlā (skat. 16. attēlu).

16.attēls. Bērnu iztēles vērtējums pētījuma sākumā un beigās

Attēlā ir redzams, ka rotaļas veicināja bērnu iztēles attīstību. Pētījuma sākumā „bieži” jaunu tēlu radīšanā tika atzīmēti seši bērni - Sigita, Ketija, Darina, Roberts, Jānis, Lauris, tad beigās jau bija deviņi bērni, vēl pievienojās Aija, Kristers, Mārtiņš. Pētījuma sākumā „nekad” nerādīja jaunus tēlus četri bērni, bet beigās tādu bērnu jau nebija.

Pētījuma sākumā „bieži” spēja attēlot un iedomāties priekšmetus un notikumus septiņi bērni, bet pētījuma beigās desmit bērni – Aija, Sigita, Loreta, Daniela, Ketija, Darina, Roberts, Mārtiņš, Jānis un Lauris. Četri bērni to dara „reti” – Annija, Paula, Marks, Kristers.

Rotaļās trūkstošo priekšmetu aizstāj ar citu – priekšmeta aizstājēju - pētījuma sākumā „bieži” tika novērots sešiem bērniem – Sigitai, Ketijai, Darinai, Mārtiņam, Jānim, Laurim. Pētījuma beigās „bieži” radītājs jau bija desmit bērniem – Aijai, Sigitai, Loretai, Danielai, Ketijai, Darinai, Robertam, Mārtiņam, Jānim, Laurim. Radītājs „reti” bija četriem bērniem – Annijai, Paulai, Markam, Kristeram. „Nekad” radītājs pētījuma beigās netika konstatēts.

Pētījuma sākumā paši piedāvāja „bieži” aktivitāti seši bērni – Sigita, Ketija, Darina, Mārtiņš, Jānis, Lauris. Pētījuma beigās pie grupas biedriem pievienojas Loreta. „Reti” sākumā piedāvāja aktivitāti Aija, Loreta, Daniela, Marks, Roberts. Pētījuma beigās bērnu skaits kļuva četri – Aija, Daniela, Paula, Marks. „Nekad” nepiedāvāja sākumā paši aktivitāti Annija, Paula un Kristers. Pētījuma beigās palika divi bērni, kuriem nerodas vēlēšanās pašiem piedāvāt aktivitāti – Annijai un Kristeram.

Kopumā analizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka bērnu iztēles attīstības līmenis kļuva labāks. Pētījuma laikā tiek redzēts, ka rotaļa veicināja bērnu iztēles attīstību. Turamākajā darbā ar bērniem ir jāturpina veicināt bērnu iztēles attīstību ar rotaļas palīdzību.

Secinājumi

Apkopojot teorētiski un empīriski iegūto informāciju, darba autore formulēja šādus secinājumus:

1. Iztēle, kā jebkuras radošas darbības pamats, izpaužas pilnīgi visās kultūras dzīves jomās, darot iespējamu māksliniecisko, zinātnisko uz tehnisko jaunradi. Iztēle rada bērnam iespēju apgūt apkārtējo pasauli rotaļā, pieaugušais to realizē aktīvā darbībā (jaunrade).
2. Iztēle, tāpat kā citas psihiskās funkcijas, mainās līdz ar bērna vecumu.
3. Rotaļā bērns iepazīst apkārtējo pasauli, attīstās viņa domāšana, jūtas, griba, veidojas viņa attiecības ar vienaudžiem, notiek pašvērtējuma un pašapziņas veidošanās. Rotaļa ir viens no bērna intelekta attīstības rādītājiem, kuru audzināšanas gaitā nevar ignorēt, tas ir jāievēro.
4. Rotaļa ir pamats intelektuālajai darbībai, jo bērns mācās bez piepūles, pats to neapzinoties. Bērnam rotaļā pats svarīgākais un pats vēlamākais ir brīvība, kura pati par sevi izsauc prieku un patiku. Rotaļu procesā bērns iepazīst savu individualitāti un izmēģina lomas, kādas spēlēs nākotnē.
5. Caur aktīvām rotaļām bērns trenē savu ķermeni, attīsta dažādas iemaņas un pauž savas emocijas. Pieaugušo cilvēku darbību imitēšana rotaļā ir saistīta ar iztēles darbību. Bērns nekopē īstenību, viņš kombinē dažādus dzīves iespaidus ar savu pieredzi.
6. Rotaļa ir bērniības valoda. Bērns tādā veidā mācās komunicēties ar saviem vienaudžiem un vecākiem, vingrinās nopietnai nākotnes darbībai, pauž savu tieksmi, vēlmes un vērtības.
7. Pedagogam ir rūpīgi jāizzina katra bērna spējas un interese, nepieciešama individuāla pieeja katram bērnam.

Pētījumā iegūtie rezultāti ļauj apstiprināt sākotnēji izvirzīto hipotēzi: 3 – 4 gadīgu bērnu iztēles attīstība rotaļā būs efektīva, ja tiek nodrošināta:

- ✓ Sistemātiskā un mērķtiecīga rotaļu izmantošana speciāli organizētās nodarbībās.
- ✓ Speciāli atlasītu rotaļu lietošana ārpusnodarbību laikā.
- ✓ Mērķtiecīga rotaļu strukturēšana, plānojot rotaļas un ņemot vērā individuālās pieejas principu.

Priekšlikumi

Lai veicinātu bērna iztēles attīstību rotaļā darba autore piedāvā sekojošo:

- Kopīgas rotaļas (pedagogs – bērni) palīdz efektīvāk veidot zināšanas un prasmes.
- Plānojot rotaļu, nepieciešami pārdomāti izvēlēties rotaļlietas un palīglīdzekļus..
- Jāaudzina bērna prasmes rotaļāties ar vienaudžiem.
- Sniegt bērnam iespēju praktiski darboties un izpausties.
- Piedāvāt dažādas aktivitātes, lai pilnveidotu domāšanu, veicināt iztēles attīstību.
- Piedāvājot rotaļu jāņem vērā bērna rakstura īpatnības un noskaņojumu dotajā brīdī.
- Ļaut bērna iztēlei darboties, stāstot neparastus stāstus jeb zīmējot neredzamus līdz šim tēlus.
- Biežāk sarunāties ar bērniem, uzdot jautājumus, jo runas attīstība palīdz attīstīt iztēli.
- Lasot pasakas/stāstus radīt bildes un skaidrot, ko tās attēlo. Pēc neilga laika atkārtot lasīšanu ,bet jau nerādot bildes un iedrošinot bērnu iztēloties lasīto.
- Piedāvāt bērnam dažādus radošumu veicinošus piederumus (krāsaino papīru, līmi, plastilīnu, klucīšus u.tml.).
- Veicināt bērna vēlmi uzdot jautājumus un atbildēt uz tiem.
- Veidot bērna apkārtējo vidi tā, lai veicinātu vēlmi pētīt un spēlēties.
- Ļaut bērnam pašam izdomāt savus spēles un spēles noteikumus.

Literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Avena, A., Bruņeniece, A., Dudareva, I., Mežinska, S., Ribkinska, L., Strazdiņa, I., Šulte, I., Vizule, I. (2010). *Domāšanas māksla ikvienam jeb kā domāt ar prieku un azartu*. Jelgava: Nordik.
3. Baldiņš, A., Raževa, A. (2001) *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*. Rīga: Pētergailis.
4. Benaroch, R. (2016) *3 to 4 Year Olds: Developmental Milestones*. Pieejams: <https://www.webmd.com/parenting/3-to-4-year-old-milestones#1> (skatīts: 11.10.2018.)
5. Boša R. (1998). *Pirmsskolas izglītības programma pirmsskolas izglītības iestādēm*. Rīga: Mācību Apgāds NT.
6. Boša, R. (1990). *Pirmsskolas audzināšanas galvenie darbības virzieni un to īstenošana*.
7. Buzzhairs (2012) *Bērnu iztēle*. Pieejams: <http://buzzhairs.blogspot.com/2012/03/bernu-iztele.html> (skatīts: 10.08.2018.)
8. Dombrova, E. (2012). *Kā atmodināt radošumu. Da Vinči gēns : radošās mācības*. Rīga: Radošās karjeras attīstības centrs LATVUDA .
9. Dzintere, D. (2005). *Rotaļa-bērņa dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
10. Dzintere, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa – bērņa dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
11. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērņa dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
12. Džeja, R. (2010). *Lai bērni būtu laimīgi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
13. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērnam domāt*. Rīga: RaKa.
14. Freiberga, P., Priede, L. (2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: Izglītības soļi.
15. Geiser, T. (2010). *Preschool Activities: How Much is Too Much?* Pieejams: <http://www.education.com/magazine/article/preschool-activities-too-much/> (skatīts: 05.11.2018.)
16. Green, J. (04.06.2018) *Child development: the first five years*. Pieejams: http://raisingchildren.net.au/articles/child_development_four_to_five_years.html (skatīts: 22.08.2018.)
17. Green, J. (16.11.2017) *3-4 years: preschooler development*. Pieejams: <https://raisingchildren.net.au/preschoolers/development/development-tracker/3-4-years> (skatīts: 22.08.2018.)
18. Helminga, H. (2006). *Montesori pedagogija*. Rīga: Jumava.

19. Hofmane, L. (2015). *Rotaļas iztēles attīstīšanai*. Rīga: AB konsultatnts (Nedēļas laikraksta „Izglītība un Kultūra”elektroniskais pielikums „Vecākiem”). Pieejams: <http://riebinuvidusskola.lv/upload/PIELIKUMS%20VECA%CC%84KIEM%206%20FINAL.pdf> (skatīts: 16.07.2018.)
20. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Černova, E., Dzintere, D., Pučure, I. (2003). *Es gribu iet skolā*. Rīga: Divi Plus.
21. Lieģeniece, D. (1995) *Rotaļas nozīme bērna pašattīstības sekmēšanai*. Liepāja: LPA.
22. Miller Ed.D. (2017). *Ages & Stages: Imagine & Pretend*. Pieejams: <https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/ages-stages-imagine-pretend/> (skatīts: 15.10.2018.)
23. Ņikiforovs, O. (2007). *Psiholoģija pedagogam*. Rīga: Izglītības soļi.
24. Ņikiforovs, O. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju diagnostika*. Rīga: RaKa.
25. Ozoliņa-Nucho, A., Vidnere, M. (2000). *Iztēles psiholoģija*. Rīga: AGB.
26. Patzlaff, R., Sassmannshausen W. (2007). *Developmental Signatures. Core Values and Practices in Waldorf Education for Children Aged 3 – 9*. Translated by K.DiGiacomo. New York: AWSNA.
27. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
28. Piaget, J. (1968). *Six Psychological Studies*. New York: Vintage Books.
29. Piaget, J., Inhelder, B. (1917). *Mental Imagery and the Child*. New York: Basic Books.
30. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
31. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999). Rīga: Mācību grāmata.
32. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa.
33. Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999). *Bērna attīstība*. Lielvārde: Lielvārds.
34. Schwartzman, H.B (1985). *Child-structurea play: a cross-cultural perspective*. Play interactions. USA, Publisher Johnson and Johnson Baby.
35. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs*. Rīga: Zvaigzne ABC.
36. Stangaine, I. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās: promocijas darbs*. Rīga: RPIVA.
37. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
38. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
39. Špona, A., Jermolajeva, J., Stangaine, I., Siliņa-Jasjukeviča, G., Tauriņa, A., Medne, D., ... Vigule, D.(2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa.

40. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (2008) *Vecumposmu attīstības īpatnības bērniem*. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818&page= (skatīts: 14.07.2018.)
41. Valsts izglītības satura centrs (2011). *Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā (elektroniskais izdevums)*. Rīga: Apgāds Mansards. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/att_speles_izmant.pdf (skatīts: 23.07.2018.)
42. Valsts izglītības satura centrs (2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai*. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf (skatīts: 14.07.2018.)
43. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības sōļi.
44. Артемова, Л. (1992). *Окружающий мир в дидактических играх дошкольников*. Москва: Просвещение.
45. Васильева, Н., Новотворцева Н. (2001). *Развивающие игры для дошкольников*. Ярославль: Академия Холдинг.
46. Выготский, Л. (1991). *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва: Просвещение.
47. Гребенников, И., Змановский, Ю. (1989). *Наши дети – 2-ое издание*. Москва: Юридическая литература.
48. Станиславский, К. (1954). *Работа актёра над собой*. Москва.
49. Ушинский, К. (1950). *Человек как предмет воспитания*. Москва: издательство Академии педагогических наук.
50. Эльконин, Д. (1999). *Психология игры*. Москва: ВЛАДОС .

Pielikumi

1.Pielikums. Bērna radoša ievirze

Anketa Nr. 1

Vai uzskatāt savu bērnu par radošo.

Atbildot uz jautājumiem ar „+” zīmi – 1 balle, ar „-” – 0 balles.

1. Vai izmanto neparastu pielietojumu kaut kādam priekšmetam?
2. Vai maina savas intereses?
3. Vai patīk zīmēt iztēlotus priekšmetus?
4. Vai zīmē abstraktus zīmējumus?
5. Vai patīk fantastiski stāsti?
6. Vai izdomā stāstus/ dzejoļus?
7. Vai zīmē sarežģītas figūras?
8. Vai izdarīja kaut kad to, ko nezināja, vai to, kas neeksistē?
9. Vai rodas velmē kaut ko pārtaisīt pēc savas vēlēšanās?
10. Vai kaut kad izdomāja jaunu vārdu?
11. Vai ir izdomājis priekšmetam citu lietošanas veidu?
12. Vai ģērbjas pēc savas izvēles?
13. Vai eksistē sava pasaule, nepieejama apkārtējiem?
14. Vai meklē skaidrojumu tam, ko vēl nesaprot?
15. Vai bieži prasa paskaidrot apkārtējās parādības?
16. Vai klausās pasakas bez ilustrācijām?
17. Vai attēlo tēlus rotaļu laikā?

12 – 17 balles –bērns ir ļoti izveicīgs, ir savs viedoklis uz apkārtējo.

8 – 11 balles –bērns ne vienmēr parāda savas spējas, tikai tad kad, par kaut ko ir ieinteresēts.

4 – 7 balles – bērns izrāda radošo domāšanu tikai, lai sasniegtu viņam svarīgu mērķi, viņš ir vairāk praktiķis.

Mazāk par 4 ballēm – bērnam nepietiek izveicības, bet viņš var panākt panākumu, kā labs izpildītājs.

Paldies par atsaucību!

Anketa Nr. 2

Kādas rotaļas visbiežāk spēlē jūsu bērns.

- 6 balles – vismīļākā
- 5 balles – mazāk mīļota
- 4 balles – rotaļājas ar draugiem
- 3 balles – rotaļājas reti
- 2 balles – gandrīz nerotaļājas
- 1 balle – nespēlējas šajā rotaļā

- Manipulatīvas rotaļas
- Celtniecības rotaļas
- Radošās rotaļas (lomu rotaļas/ teatrālas rotaļas)
- Kustību rotaļas
- Galda spēles, ieskaitot vizuālo mākslu, māksliniecisko literatūru
- Datorspeles (planšetdators, mobilie telefoni), multfilmas.

Paldies par atsaucību!

Anketa Nr. 3

Vai Jūs piedalāties bērnu rotaļās?

- Jā, piedalos
- Dažreiz, kad bērns prasa
- Nē, nepiedalos

Paldies par atsaucību!

Rotaļa „Pirkstiņos noslēptais”

5. Pielikums. Pasakas prezentācija

Rotaļa „Pasaka otrādāk”

Krievu tautas pasaka „Kukulītis”

Жили-были старик со старухой. Вот и говорит старик **внучке**:

— Поди-ка, **внучка**, по коробу поскреби, по сусеку помети, не наскребешь ли муки на колобок. Взяла **внучка** крылышко, по коробу поскребла, по сусеку помела и наскребла **грязи** горсти две. Замесила муку на сметане, состряпала колобок, изжарила в масле и на окошко студить положила. Колобок полежал, полежал, взял да и покатился — с окна на лавку, с лавки на пол, по полу к двери, прыг через порог — да в сени, из сеней на крыльцо, с крыльца на двор, со двора за ворота, **сел на волка и поскакал**.

Катится Колобок по дороге, навстречу ему **Жираф**:

— Колобок, Колобок, я тебя съем!

— Не ешь меня, Жираф, я тебе песенку спою:

<i>Я Колобок, Колобок,</i>	<i>На сметане мешон</i>	<i>Я от дедушки ушел,</i>
<i>Я по коробу скребен,</i>	<i>Да в масле пряжон,</i>	<i>Я от бабушки ушел,</i>
<i>По сусеку метен,</i>	<i>На окошке стужон.</i>	

От тебя, Жирафа, подавно уйду!

И покатился по дороге — только Жираф его и видел! Катится Колобок, навстречу ему **Слон**:— Колобок, Колобок, я тебя съем!

— Не ешь меня, Слон, я тебе песенку спою:

<i>Я Колобок, Колобок,</i>	<i>Да в масле пряжон,</i>	<i>Я от Жирафа ушел,</i>
<i>Я по коробу скребен,</i>	<i>На окошке стужон.</i>	<i>От тебя, Слона, подавно</i>
<i>По сусеку метен,</i>	<i>Я от дедушки ушел,</i>	<i>уйду!</i>
<i>На сметане мешон</i>	<i>Я от бабушки ушел,</i>	

И покатился по дороге — только Слон его и видел! Катится Колобок, навстречу ему **Бегемот**:— Колобок, Колобок, я тебя съем!

— Где тебе, Бегемоту, съесть меня!

<i>Я Колобок, Колобок,</i>	<i>Да в масле пряжон,</i>	<i>Я от Жирафа ушел,</i>
<i>Я по коробу скребен,</i>	<i>На окошке стужон.</i>	<i>Я от Слона ушел,</i>
<i>По сусеку метен,</i>	<i>Я от дедушки ушел,</i>	<i>От тебя, Бегемот,</i>
<i>На сметане мешон</i>	<i>Я от бабушки ушел,</i>	<i>подавно уйду!</i>

И опять покатился — только Бегемот его и видел!

Катится Колобок, навстречу ему **Крокодил**:— Колобок, Колобок, куда катишься?

— Качусь по дорожке.

— Колобок, Колобок, спой мне песенку!

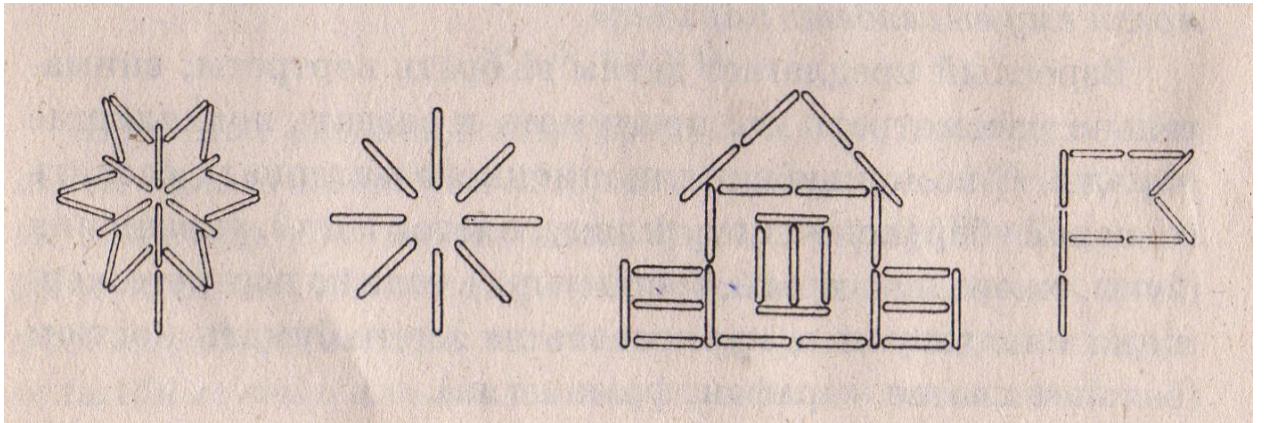
Колобок и запел:

<i>Я Колобок, Колобок,</i>	<i>На окошке стужон.</i>	<i>От Бегемота ушел,</i>
<i>Я по коробу скребен,</i>	<i>Я от дедушки ушел,</i>	<i>От тебя, Крокодила,</i>
<i>По сусеку метен,</i>	<i>Я от бабушки ушел,</i>	<i>нехитро уйти!</i>
<i>На сметане мешон</i>	<i>Я от Жирафа ушел,</i>	
<i>Да в масле пряжон,</i>	<i>Я от Слона ушел,</i>	

А Крокодил говорит:— Ах, песенка хороша, да слышу я плохо. Колобок, Колобок, сядь ко мне на носок да спой еще разок, погромче. Колобок вскочил Крокодилу на нос и запел погромче ту же песенку. А Крокодил опять ему:— Колобок, Колобок, сядь ко мне на язычок да пропой в последний разок. Колобок прыг Крокодилу на язык, а Крокодил его — гам!—и съел.

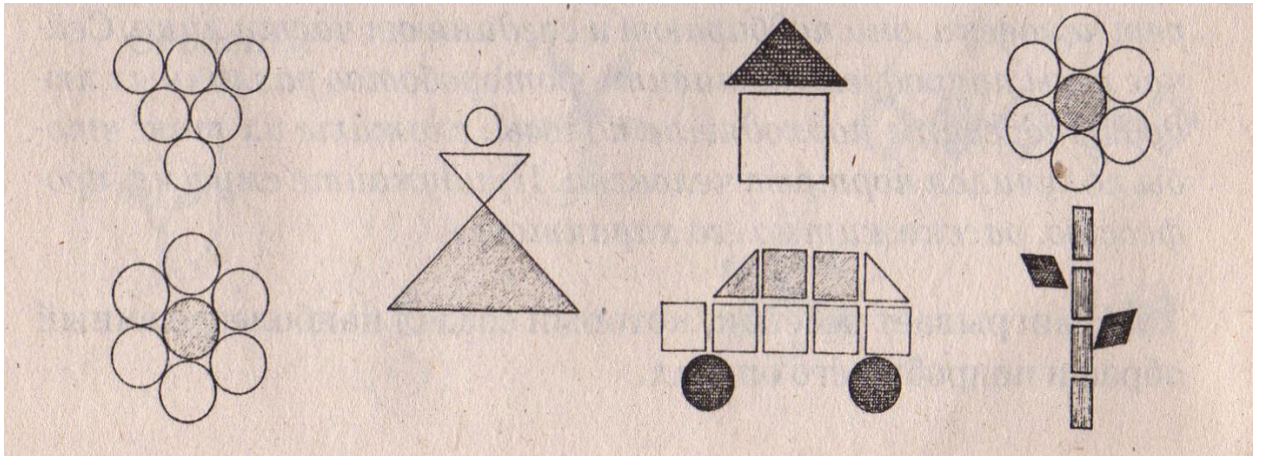
6.Pielikums. Pedagoģa piedāvātie varianti

Rotaļa „Formu darbnīca”

7.Pielikums. Pedagoģa piedāvātie varianti

Rotaļa „Saliec attēlu no figūrām”

GALVOJUMS

Es, Ludmila Puļjanova

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskas ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, darbā un tā pielikumos dotas atsauces.

Darba autors

Ludmila Puļjanova

Vārds, uzvārds

Paraksts

Datums:

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors: Ludmila Puļjanova _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs:

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 2018. gada _____

sēdē, protokola Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)